

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto AM 2009. – *The church seen from the south.*

STOUBY KIRKE

BJERRE HERRED

Historisk indledning. Stouby havde i den sidste katolske tid præst fælles med Vrigsted, men har siden kort tid efter reformationen haft Hornum som anneks.

Patronatsretten tilhørte i senmiddelalderen som vanligt bispestolen. 1530 overdrog biskop Ove Bille i Århus patronatsretten til Stouby og Vrigsted 'kirker og sogne' til Joachim Rønnov, som var udvalgt biskop i Roskilde, idet Ove Bille dog fortsat betingede sig bispestolens sædvanlige rettigheder.¹ Ved reformationen overgik patronatsretten til kongen, der 1537 gav præsten Anders Kroghe lovning ('præsentats') på Stouby med anneksen Vrigsted. Det skete, efter at denne velvilligt havde overladt kronen de rettigheder, som han havde til Skt. Hans Kloster i Horsens (*DK Århus* 6137 f.), og på betingelse af, at han fulgte den nye kirkeordning ('dog den reformation deri uforkrænket').²

Trods den kongelige patronatsret synes ejerne af sognets hovedgård, Rosenvold, at have været tillagt en

fortrinsstilling. Frederik Rosenkrantz til Rosenvold fik 1599 livsbrev på sognets konge- og kirketiende uden afgift, men med forpligtelse til at holde kirken 'ved god bygning' og holde den med alterbrød og vin.³ Efter hans død (1602) opnåede hans moder, Karen Gyldenstjerne, et tilsvarende privilegium, som senere skulle overdrages til sønnen Otte Christoffer.⁴ Fru Kirsten Munk, Christian IV's forstødte hustru, synes i sin tid som ejer (1630-58) ligefrem at have udøvet en form for kaldsret, idet hun 1650 kaldte en ny præst, Laurids Ernstsens von Baden (jf. hendes grevelige våben på prædikestolen, fig. 31).⁵

1671 blev kirken som gældsbetaling (sammen med bl.a. Rårup Kirke) overdraget til rigsråd, stiftamtmand Henrik Rantzau til Schöneweide, Møgelkær og Rosenvold.⁶ Kirken med kaldsretten forblev efter Henrik Rantzaus død 1674 i Rantzauslægens eje under Rosenvold.⁷ Fra 1756 var kirken med sine tiender en del

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydvest. Ålborg Luftfoto 1949. KglBibl. – Aerial photo of the church seen from the southwest.

af familiens majorat (stamhus), det såkaldte grevelige Rantzauske Forlods, indtil majoratets opløsning 1921. Samme år overgik kirken til *selveje*.

Herregården Rosenvold, der ifølge bygningsindskrift er opført 1585, lå oprindelig på Staksevold i Barrit Sogn. 1575 fik ejeren, den ovennævnte Karen Gyldestierne, enke efter Holger Rosenkrantz til Boller,

tilladelse til 'med folk og tjenere' at søge Stouby Kirke, mens de tidligere ejere hidtil havde søgt Barrit Kirke.⁸ Nogle år senere, 1588, fik hun kongens tilladelse til i otte år at oppebære afgiften af kongetienden af Barrit Sogn mod til gengæld at istandsætte Stouby Kirke. Forinden havde hun berettet, hvorledes tårnet på 'hendes sognekirke Stouby' var næsten helt faldet ned.⁹

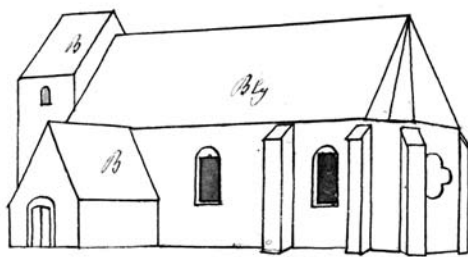

Fig. 3. Kirken tegnet af Gottfred Burman Becker kort for 1850 (jf. s. 1026). Støttepillerne står i deres gamle skikkelse (s. 1218), og vinduernes støbejernsrammer er endnu ikke kommet til. Tagbeklædningen over tårn og våbenhus er fejlagtigt angivet som bly. – Drawing of the church shortly before 1850. The buttresses are in their old form and the cast-iron frames of the windows have not yet been added. The roofing of the tower and porch are wrongly indicated as lead.

Det udstrakte sogn består af adskillige landsbyer. Kirken ligger frit på markerne ca. 2 km nord for Stouby (1399 *Stoby*, 1458 *Stowby*), der giver sognet navn, og 1 km nordvest for landsbyen Gammelby (1498 *Gamelbi*), som må antages at være sognets gamle hovedby, og hvor også præstegården ligger.¹⁰

Jorden omkring kirken og nord herfor tilhører lokaliteten Gravengårde, hvortil kirken blev henregnet ved matrikuleringen 1819. Her fandtes i middelalderen, ca. 500 m nordvest for kirken, en lille befæstet hovedgård, Gravengård, hvis *†voldsted* er sløjet o. 1830. På voldstedet, der var omgivet af vand og grave, har stået bygninger af munkesten.¹¹

Kirkegården (fig. 2 og 4), der 1862 udgjorde ca. 1 tdr. land, er 1886 udvidet mod nord, svarende til arealet nord for den øst-vest vendte hovedgang.¹² Hegnet består af en lav cementafdækket

Fig. 4. Udsnit af matrikelkort over Gammelby og Stouby byers jorder samt (øverst) Gravengårdens jorder med den fritliggende kirke. Målt af O. Munck 1810 og kopieret af P. Slebsager 1819. Sammentegnet af to kort af J. Wichmann 1989. I Gammelby ses den store firlængede præstegård (s. 1213). 1:10.000. – *Land registry map, 1810.*

kløbstensmur, der på sydsiden er aftrappet, så den følger terrænet. Muren har i 1880'erne afløst gamle markstensdiger, hvoraf nu kun det østre er bevaret. Diget ('kirkegårdsmuren') var 1720 flere steder forfaldent og måtte 'oprettes', så 'svin og kvæg' kunne holdes ude.¹³ Ved omsætning af digerne i 1860'erne påbød provsten, at 'stenmuren' skulle være af kampesten både ude og inde i en højde af ca. 2 alen, hvorpå der skulle lægges græstørv i 8 tommers tykkelse.

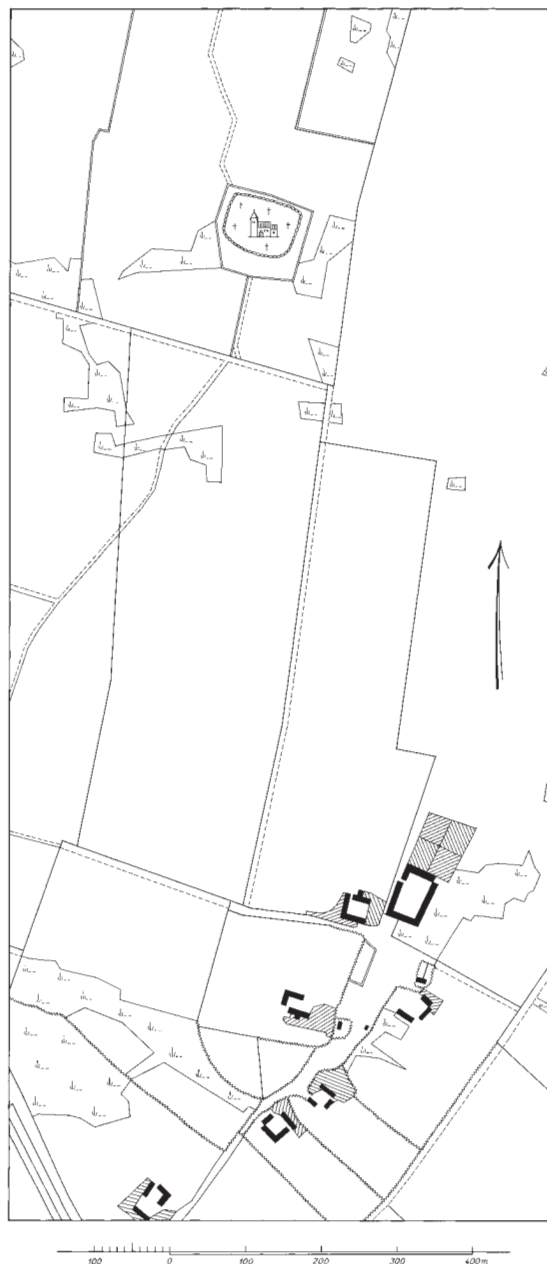
Kirkegårdens *indgange*, en køreport i syd og en ganglåge nordligt i vestsiden, er samtidige med kløbstensmuren. Nyere jerngitterfløje mellem lave piller har erstattet fløje af støbejern. Indgangene afløste murede og teglhængte *†portaler*, muligvis fra senmiddelalderen.¹⁴ En låge i det sydøstre hjørne, også fra 1880'erne, er nu ude af brug.

Beplantning. Kirkegården skærmes i øst og nord af høje hække af taks og bøg. Den græsklædte kirkegård blev planeret i årene inden 1862, da kirkeejeren tillige lod plante kastanjer og lind inden for diget og ved hovedindgangen.¹² Af den gamle beplantning er bevaret en stor, fuldkronet hængeask syd for tårnet; et tilsvarende træ på Rosenvolds gravsted, nord for tårnet, er fjernet 1947.

Et *ligkapel* sydøst for parkeringspladsen fra o. 1900 er 1987 udvidet med to fag mod øst med faciliteter til graveren (arkitektfirmaet Birch & Svenning). Den hvidkalkede bygning har skifer-tag og spidsbuede støbejernsvinduer.

†Bygninger omkring kirkegården. 1862 nævnes et *fattighus* tilhørende sognet og rejst på kirkens 'fortov', dvs. på dens jordtilliggende omkring kirkegården.¹⁴ En *†kirkestald* ved det sydøstre hjørne omtales 1927, da taget skulle tjæres.¹⁴ Nedrevet o. 1965.

Præstegården i Gammelby ses på matrikelkortet 1819 (fig. 4) som et stort firfløjet anlæg. Hovedbygningen i nord, 33 m lang, fik sin nuværende skikkelse ved en ombygning i 1795.

BYGNING

Oversigt. Kirken er i sin nuværende skikkelse en stor velproportioneret bygning fra o. 1470, et gotisk langhus med femsidet afsluttet kor i øst. Murene er imod tidens sædvane af frådsten, og tegl er stort set kun brugt omkring åbninger og i hvælvinger. Den gotiske kirke har afløst en romansk (*†*)frådstensbygning, hvorfra frådstenene i det væsentlige må stamme. Af denne bygning er endnu bevaret skibets nordside og den nedre del af

et fremspringende vestparti, hvorover der har rejst sig et $\dagger$ tårn. Til den ombyggede kirke er der i begyndelsen af 1500-tallet føjet et nyt tårn i vest, der dog allerede i 1580'erne måtte bygges op igen og 1817 er betydeligt reduceret i højden. Våbenhuset i syd må være senmiddelalderligt, men er ombygget 1860. *Orienteringen* afviger ca. 10 grader mod nord.

Den store kirke, der syner viden om i det åbne landskab, har på grund af det nedskårne tårn fået et lidt 'duknakket' ydre. Bygningen, der er blandt egnens betydeligste, har ikke tidligere påkaldt sig særlig interesse. J. B. Løffler, der besøgte stedet på sin herredsrejse 1878, har leveret en fin beskrivelse, hvori han foreslår, at 'kirken fra begyndelsen har haft et tårn i vest' (det romanske tårnparti). Sporene heraf er dog så udviskede, at Fr. Uldall ved sit besøg 1891 ikke var i stand til at erkende hovedtrækkene i kirkens bygningshistorie.

DEN ROMANSKE BYGNING. Af den oprindelige ($\dagger$)*frådstenskirke*, der er rejst på et terræn med svagt fald mod øst, er som nævnt bevaret skibets nordmur samt den nedre, nordvestre del af et samtidigt ($\dagger$)tårn, der er afbrudt i 7 meters højde. Ved ombygningen i 1400-tallet er ikke blot østenden, men hele kirkens sydside revet ned, hvorfor vi ikke kender bredden på det oprindelige anlæg.

Skibets nordmur synes bevaret i sin fulde længde, der, målt fra tårnafsnittet i vest til det nybyggede kor, udgør knap 15,5 m. Ved ombygningen er den pudsede og hvidtede mur forhøjet i frådsten og den gamle murkrone noget udvisket, men en 'skygge' ca. 1,5 m under nuværende gesims angiver, at muren oprindelig har været godt 5,5 m høj. De anslåede mål bekræftes af placeringen af et vindue østligt i muren. Det blændede vindue, der formodentlig har været det østre af tre, er anbragt ca. 4 m fra skibets nordøsthjørne (nu skjult bag en kraftig støttepille), mens den oprindelige murkrone har ligget ca. 1 m over vinduet. Muren er rejst uden sokkel, og murtykkelsen er ved grunden den vanlige, ca. 1,2 m.

Af oprindelige åbninger er kun bevaret det omtalte *vindue*, der har underkant knap 3,5 m over terræn og udvendig måler 118×80 cm. Det rundbuede vindue, der er tilmuret i indre halvdel,

har svagt smigede sider, og lysningen, der ligger 60 cm inde, måler 83×40 cm. Udvendig spores svagt omridset af den tilmurede ($\dagger$)*norddør*, der er lukket med kamp og frådsten. Døren er ca. 112 cm bred og synes at have været ca. 2,7 m høj og afsluttet med en rund bue (sml. Ørum Kirke s. 1186). Indvendig har åbningen været ca. 1,6 m bred.

Det fremspringende *vestafsnit* (fig. 8b og 10), der må opfattes som den nedre del af et samtidigt ($\dagger$)*tårnparti*, udgør i dag den gotiske kirkes nordvestlige hjørne. Tårnpartiet, der er bevaret i indtil 7 meters højde (indtil den nuværende gesims), viser sig som en fortykkelse af nordmuren, som udgør 0,3 m ved jordoverfladen, men aftager opad. Vestafsnittet er 4,9 m langt (at forstå som det tværrektangulære tårns 'bredde'), men det fremspringende afsnit udgør i dag 5,5 m, idet man ved indsættelse af det nuværende vindue 1851 har udvidet murpartiet mod øst med 0,6 m. Af tårnpartiets vestside står 65 cm fri af det nuværende tårn.

Tårnpartiets facader både i nord og i vest er 3,4 m over terræn trukket 8-10 cm tilbage (skråt affaset tilbagespring). Videre opad skråner nordmuren svagt indad, så den under gesimsen træder kun godt 10 cm frem i forhold til den forhøjede kirkes facade. Indvendig flugter tårnpartiets bagmur (muligvis efter en forhugning) nu med skibets nordvæg, men over hvælvet rager muren, der endnu har rester af hvidtekalk, ca. 20 cm ind i rummet. Murtykkelsen er her 140 cm (mod ca. 150 cm ved grunden), og samme tykkelse har også vestmuren, der sydover (ca. 1 m fra det indvendige hjørne) er gennembrudt af arkaden til det nuværende tårn.

Tårnpartiets nordfacade prydes øverst af en oventil afbrudt *blændingsfrise*, hvis bund ligger knap 6 m over terræn. Frisen, der er udformet i frådstenene, fremtræder nu som fem rektangulære felter, 5-10 cm dybe og adskilt af tynde lisener eller måske små søjler, idet der nederst er antydning af en base. Den arkitektoniske dekoration, der sandsynligvis har været afsluttet med rundbuer, er centreret omkring tårnpartiets midte og trukket godt en halv meter ind fra hjørnerne.¹⁵ Højden kendes ikke, men med tillæg af lidt plads

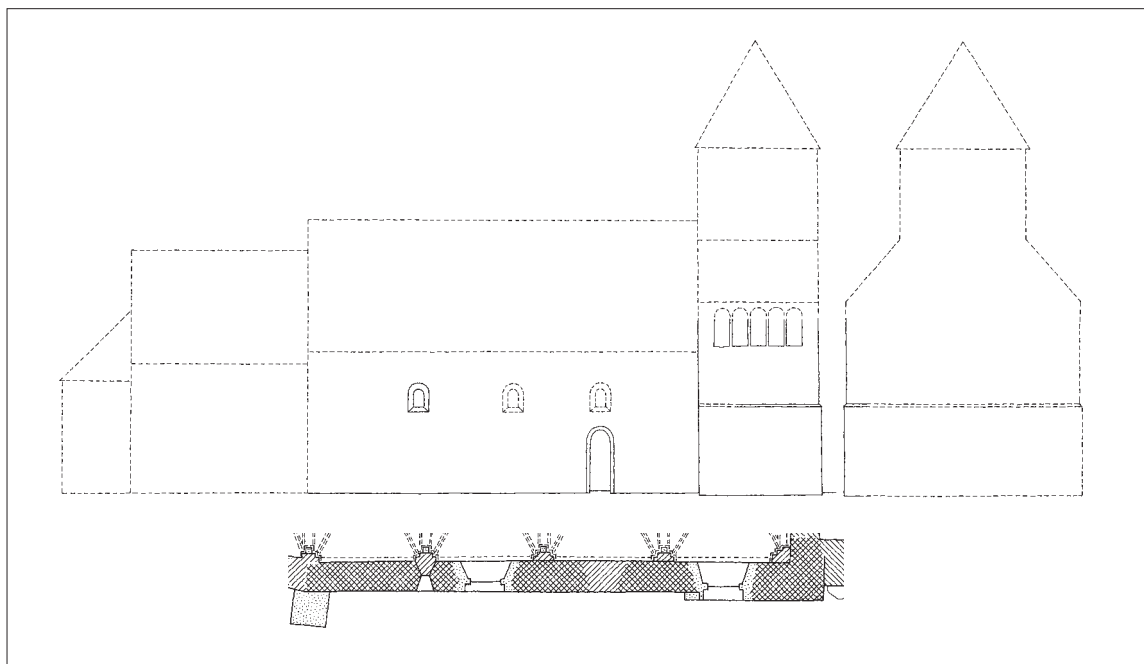

Fig. 5. Forslag til rekonstruktion af den romanske bygning, kirken set fra nord og vest samt udsnit af plan med bevareret romansk murværk (sml. fig. 7). Tegnet af Merete Rude 2010 efter skitse af NJP. 1:300. – *Proposal for reconstruction of the Romanesque building; the church seen from north and west.*

over blændingerne må tårnpartiets kortsider (se ndf.) have hævet sig i det mindste et par meter over det romanske skibs murkrone.

Spor i tagrummet viser, at det rektangulære tårnparti indvendig har været meget smalt, kun 2,3 m bredt.¹⁶ Tårnets nedbrudte tømstmur, der formentlig har været båret af piller i rummet, har været ca. 1,2 m tyk.

For kirkens og tårnafsnittets udseende i øvrigt har vi ingen sikre holdepunkter; men proportionerne i det romanske anlæg kan meget vel have svaret omtrent til målene i nabokirken i Vrigsted, hvis oprindelige tårnparti endnu er næsten intakt. Her er skibet 8,3 m bredt, mens skibet i Stouby efter den gotiske udvidelse måler 10,6 m i bredden.¹⁷

Eneste holdepunkt for en mulig *datering* af det romanske anlæg synes at være vinduet i skibets nordmur. Det er som nævnt kendetegnet ved sine svagt smigede sider, et træk som også gælder for vinduerne i de nærliggende frådstenskirker i Hansted, Tamdrup og Vrigsted.¹⁸ Disse kirker må være rejst ca. 1125–50, en datering som måske også kan have været gældende for Stouby.

Et forsøg på en *rekonstruktion* af tårnets øvre afslutning (fig. 5) må tage hensyn til to forhold: den tværrektangulære grundplan med de korte sider i syd og nord, og tårnets fremspring i forhold til skibets flankemure. Herved har tårnet adskilt sig fra det nævnte tårn i det nærliggende Vrigsted, hvor tårnpartiets nedre stokværk ikke er bredere end skibet.¹⁹

Teoretisk kan man forestille sig et såkaldt bredt vesttårn, der er ganske hyppigt i Skåne og også kendes på Sjælland.²⁰ Men i Jylland er denne type sjælden, idet tre sønderjyske kirker, på Als og Sundeved, dog i 1200-tallet har fået tilføjet brede vesttårne: Ketting, Notmark og Broager.²¹ I Jylland finder vi til gengæld en anden type, 'pulttårnet', bedst illustreret med kirketårnet i Hee (Ringkøbing Amt).²² Her er tårnet afsluttet med en smal, kvadratisk overdel, og mellemstokværket, der kun hæver sig et mindre stykke over skibets tage, er dækket af halvtage ('pulttage'). Måske har det smalle tårn i Stouby været et sådant pulttårn, og i så tilfælde har de korte mure i nord og syd ikke været meget højere end den bevarede blændingsfrise.²³

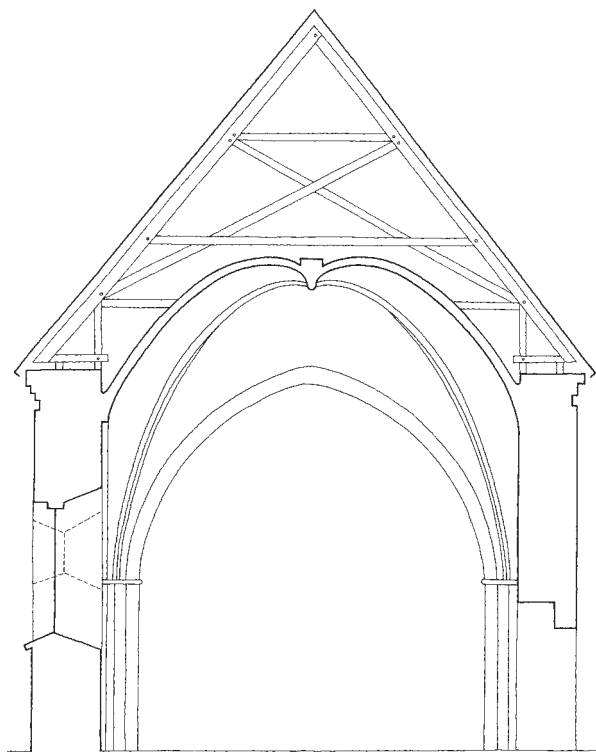

Fig. 6. Tværsnit af skib, set mod øst. 1:150. Tegnet af Merete Rude 2010 efter opmåling af Viggo Norn 1951, suppleret af NJP. – *Cross-section of the nave, looking east.*

LANGHUSET, der er resultatet af en storstilet ombygning o. 1470 (om datering se s. 1220 og 1224), er en ægte gotisk bygning med et polygonalt afsluttet kor, dækket af et afvalmet tag, og et fire fag langt skib. Dispositionen er enkel og klar med nøje sammenhæng mellem hvælv, vinduer og støttepiller. Murene er 7 m høje, og indvendig er hvælvene spændt så højt, at ribberne krydses godt 9 m over gulvet. Det lysfyldte kor, der dækkes af et elegant stjernehvælv, har haft et stort vindue i hvert af de fem fag, mens skibet oprindeligt har været ensidigt belyst af vinduer kun i syd. Huset synes opført af en kyndig bygmester, og blandt murerne har der været folk, som også var beskæftiget ved det samtidige hvælvbyggeri i Århus Domkirke.

Ved ombygningen bibeholdt man som nævnt skibets nordmur, der blev forhøjet med ca. 1,5 m, og inddrog tårnafsnittet, hvis fremspringende nordmur blev skåret ned til 7 m. Også tårnets vestmur, der senere er gennembrudt af en stor arkade til det nuværende tårn, synes at være blevet stående, idet en skjoldbue er muret op imod den (jf. ndf.). De øvrige mure er nedtaget og kirken betydeligt udvidet i bredden, idet den nye sydmur må være opført noget uden for den gamle.

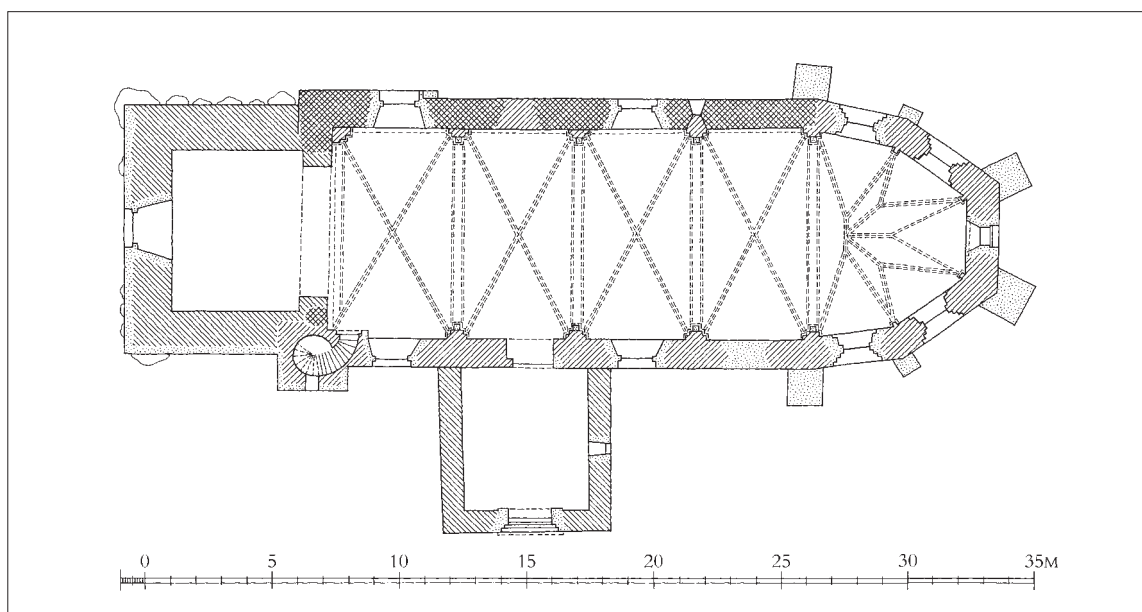

Fig. 7. Grundplan. 1:300. Tegnet af Merete Rude 2010 efter opmåling af Viggo Norn 1951, suppleret af NJP. – *Ground plan.*

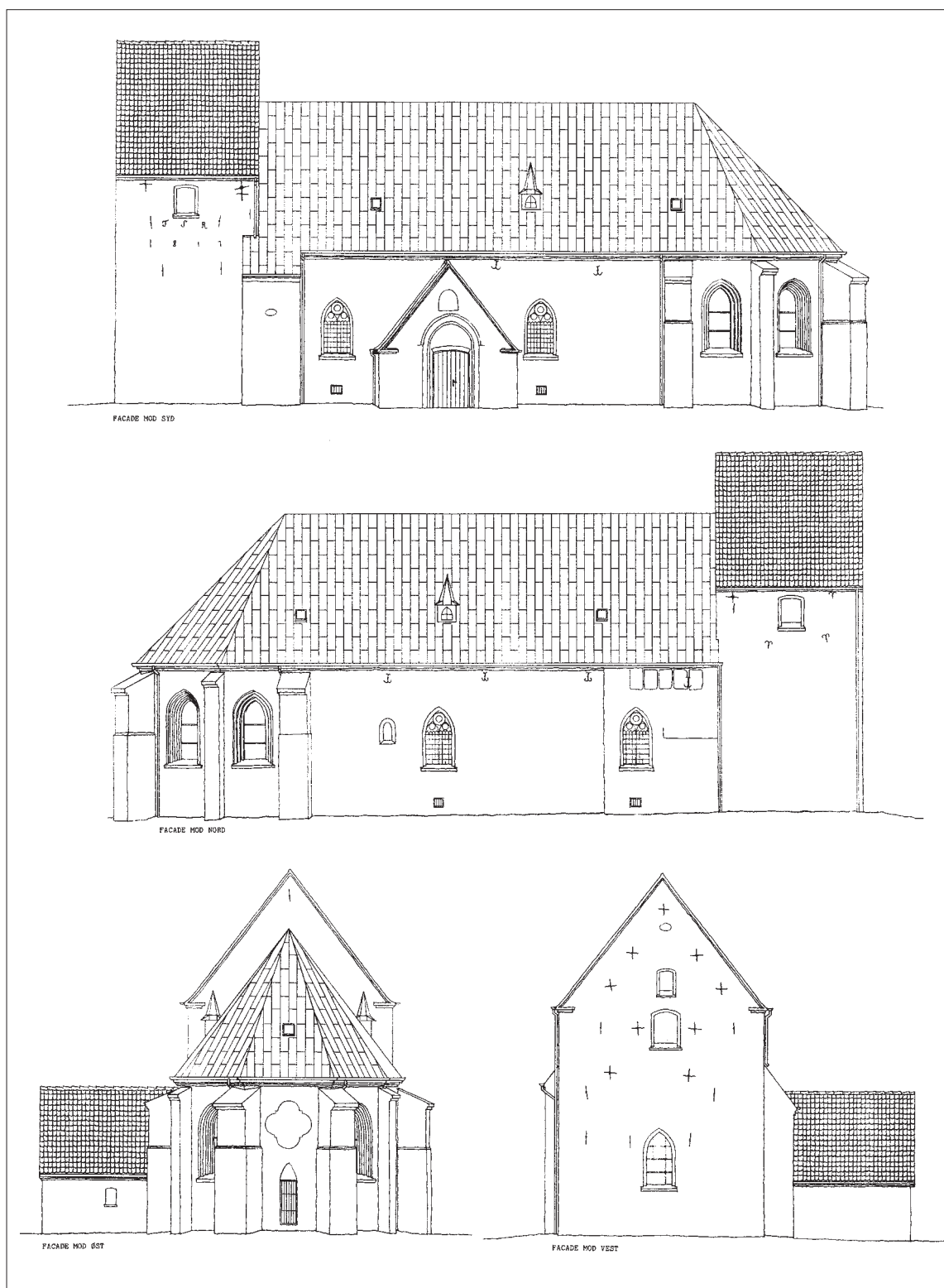

Fig. 8a-d. Opstalter. 1:300. Målt og tegnet af arkitektfirmaet Birch & Svenning 1994. – *Elevations.*

Fig. 9. Koret set fra øst. Foto AM 2010. – *The chancel seen from the east.*

Det gamle dørsted i nord blev bestemmende for placeringen af den nye dør i syd.

Materialerne er helt overvejende genanvendte *frådsten*, idet *tegl* kun er brugt omkring åbninger og i hvælv samt i et omløbende bånd øverst i facaderne og i en vindeltrappe. Frådstensmaterialet er lettest tilgængeligt i det store tagrum, hvor bagmuren står upudset; her ses stenene i regelmæssige, vandrette skifter, gennemgående 12–15 cm høje. I syd er den nye frådstensmur til dels opført over en rejst *syld* af store, omhyggeligt kløvede kampesten, fem i alt og op til 80–90 cm høje. Murene, der har omtrent samme tykkelse som den gamle, krones af en *båndblending*, bestående af to skifter munkesten (jf. det forhøjede tværskib i Århus Domkirke, *DK Århus* 249). Over endnu et munkestensskifte er i nyere tid, formentlig 1817–19, muret en *falsgesims* af små sten, som også dækker det romanske tårnparti.

Det femsidede kor, hvis form formodentlig skyldes ønsket om en vis bredde (siderne er ikke afsat under samme indbyrdes vinkel), kan sammenlignes med koret i Præstø (*DK Præstø* 24 f.). Murene er udvendig forstærket med seks *støttepiller*, der samtidig markerer fagdelingen. De skråt afdækkede piller (fig. 9) er nymuret med små sten, formentlig 1875–76; fire er betydeligt udvidet og fremtræder nu i to afsæt, mens to synes at have bevaret deres oprindelige, noget spinklere form, sådan som det ses på en lille tegning fra o. 1850 (fig. 3). Pillerne, der nu er tækket med bly, var tidligere hængt med tegl.

Bygningen var som nævnt disponeret med fem *vinduer* i koret og tre i skibets sydside (det næstvestlige fag er optaget af døren). Af disse er nu kun bevaret to i koret (det nordøstre og det sydøstre), der er genåbnet 1951 i forbindelse med indsættelse af glasmalerier; korets to vestre

Fig. 10. Kirken set fra nord. Foto AM 2009. – *The church seen from the north.*

vinduer er rekonstrueret efter sikre spor samme år, mens det midterste (bag alteret) står som en indvendig blænding, og skibets tre vinduer ses tilmurede. De otte store, spidsbuede åbninger har alle haft samme form og størrelse, idet skibets vinduer dog indvendig er fladbuede (svarende til syddøren).²⁴ De smigede karme er udvendig forsynet med tre false, indvendig med en fals i hjørnet. Lysningen, der vel oprindeligt har været delt af *†stavværk*, måler ca. 280×105 cm.

Korets tre østlige vinduer var tilmuret inden midten af 1800-tallet, måske i forbindelse med byggearbejder 1817–19. Det midterste står som nævnt som en blænding bag alteret, mens det udvendigt er erstattet af en stor *firpasblænding* (jf. fig. 8c og 9). Korets to vestlige vinduer samt (†)vinduene i skibets 2. og 4. fag er til dels ødelagt af lavere siddende, nygotiske vinduer, der er indsat 1851 (jf. ndf.).

Den spidsbuede *dør* i skibets sydside er anbragt i en stor fladbuet niche, 290×185 cm. Døråbningen er, formentlig 1851, udvidet ved behugning af den østre karm i forbindelse med indsættelse af nye dørfløje.

Et samtidigt *trappehus* ved skibets sydvesthjørne, der har tag fælles med kirken, træder 1 m frem både mod syd og vest. Det har oprindeligt stået som en stor pille, ca. 2,8×2,8 m, men omgives nu i vest til dels af det senere tilføjede tårn. Udvendig er alle tre sider skalmuret med små sten i forbindelse med tårnets ombygning 1817; et lille bredovalt 'okseøje' er mage til et i tårnets vestre gavlspids. Der er adgang inde fra kirken gennem en fladbuet *dør*, anbragt i den fortykkede sydmur (jf. fig. 17). Det har tilsyneladende oprindeligt været tanken, at loftstrappen skulle kunne rummes i kirkens mur, men undervejs har man ændret kurs og besluttet sig for et egentligt trappehus. Den

Fig. 11. Vindeltrappe i skibets sydvesthjørne, trappeløbet set nedefra (s. 1219). Foto AM 2009. – *Spiral staircase in the southwest corner of the nave, seen from below.*

indvendige murfortykkelse er afbrudt i 3 meters højde, og den højredrejede vindeltrappe (fig. 11) tager en ny retning efter de første seks trin. Trappeløbet, der dækkes af trinvis stigende, fladbuede halvstensstik, bærer præg af en ommuring 1817. Trappen udmunder nu over skibets vestmur (hvis $\dagger$ gavltrekanter er nedtaget i forbindelse med tårnbyggeriet), men har oprindelig mundet ud i skibets sydvestre hvælvlokke.

Indre. Bygningen dækkes i skibet af fire fag *krydshvælv*, i koret af et halvt *stjernehvælv*. I skibet hviler de højtspændte hvælv på falsede piller, der bærer spidse, falsede gjordbuer af halvanden sten; vederlaget, 3,2 m over gulvet, markeres af et afrundet kragled. Gjordbuerne fremstår i dag noget kraftigere, idet de 1875–76 er forstærket med buer af hele sten, hvis piller er forsynet med kragbånd svarende til de oprindelige. Langs den

‘gamle’ væg i nord udgår kapperne fra spidse, halvtstens skjoldbuer, mens de i syd (ligesom i koret) udspringer direkte af væggen. En falsk skjoldbue i vest svarer til gjordbuerne. Ribberne er i skibets to østre fag og i koret af halve sten og tredelt profileret med tilspidset stav; i skibets to vestre fag er de kun let afrundede. Der er ingen overribber.

Det stjerneformede hvælv (fig. 12) over det polygonale kor hviler som nævnt i væggene, idet tynde pilastre af halve sten i samme niveau som skibets vægpiller giver afsæt for de profilerede ribber. Ribberne smalner til nedad, og spinklere end de øvrige ribber er også de to, der finder den østre hvælvkappe lige over alteret.

Byggeledelse og datering. Den ombyggede kirke kan sammenholdes med lignende senmiddelalderlige langhuse i Århus Stift, i bl.a. Albøge, Bregnet og Tirstrup (Randers Amt), der dog alle har et tredelt afsluttet kor.²⁵ Bregnet Kirke er ifølge et kalkmalet våben fra biskop Jens Iversen Langes tid (1449–82), og Tirstrup Kirke vides at være nyopført 1465.²⁶ Det fine stjernehvælv i Stouby er af en kvalitet, der tåler sammenligning med de samtidige stjernehvælv i Århus Domkirke (*DK Århus* 245 f.); og måske er det samme bygmester, der har ledet arbejdet også i Stouby. Et medlem af murersjakket har nemlig efterladt sit kalkmalede ‘bomærke’ (fig. 15) både i et hvælv i domkirkens midtskib (det andet fag) og i Stouby Kirke (jf. kalkmalerier s. 1225). I domkirken er det pågældende hvælv ved en kalkmalet indskrift tidsfæstet til 1477 (*DK Århus* 432), en datering som formentlig også er dækkende for byggearbejdet i Stouby og rimer godt med den dendrokronologiske analyse af ældre tagtømmer (jf. s. 1224).

SENMIDDELADERLIGE TILFØJELSER, tårn og våbenhus, er opført af munkesten i munke-skitte.

Det kraftige *tårn*, der er rejst op mod kirkens vestgavl, er formentlig opført i begyndelse af 1500-tallet, men siden er det bygget om to gange. Allerede 1588 berettede Karen Gyldenstjerne for kongen, at tårnet var ‘næsten helt faldet ned’, hvorefter hun til gengæld for kongetienden af Barrit Sogn i otte år påtog sig at istandsætte det.⁹

Fig. 12. Stjerneformet hvælv over koret (s. 1220). Foto AM 2009. – *Star-shaped vault over the chancel.*

Sammenstyrtningen skyldtes højst sandsynlig et brud på en *†*aflastningsbue, der har båret østmuren og dennes gavlv, og som ved sit fald har knust det *†*hvælv, der dækkede tårnrummet (se ndf.). Tårnet fik sin nuværende skikkelse 1817, da det blev skåret ned til to stokværk, så sadeltaget nu kun hæver sig 3 m over kirkens tag, og klokkerne hænger i den tidligere mellemetage.

Murene i de tre frie sider er opført over en syld af store, liggende kampesten. Øverst i sydfacaden er med sortmalede jernbogstaver angivet initialerne »F S R« (for kirkeejeren, grev Frederik Sigfred Rantzau til Rosenvold) over »1817«, året for den seneste ombygning. Ved denne lejlighed er der foretaget omfattende skalmuringer med små sten i syd og vest og på det tilstødende trappehus (jf. ovf.), og i det nye 'klokestokværk' er der brudt tre falsede og fladbuede glamhuller.

Tårnrummet åbner sig mod kirken med en bred arkade, der er brudt igennem vestgavlen (den romanske tårnunderdels vestmur). Buen,

hvis form efterligner den svagt spidsende skjoldbue i kirken, er ommuret og forstærket o. 1887,¹² så nu kun vangerne er gamle. Tårnrummets gulv er i samme niveau som kirkens, men må tidligere have ligget noget højere, idet vægfladerne nederst brydes af fremspringende syldsten. Rummet dækkes i 8 meters højde af et bjælkeloft med påsømmede, gråmalede brædder; men spor i murværket viser, at det oprindeligt har haft et *†*hvælv med vederlag i væggene. Rummet får lys gennem et lavtsiddende, spidsbuet vindue i vest, der (formentlig i 1853) har afløst et *†*vindue, som var anbragt så højt, at det levnede plads til en *†*dør nederst i muren.

Tårnets østmur hviler som i Nebsager og Bjerre på en højt placeret, rund *aflastningsbue*, udspændt mellem tårnets flankemure med vederlag ca. 8 m over gulv. Den nuværende bue, to sten tyk, er af genbrugte munkesten i krydsskifte og må være kommet til under byggearbejderne i 1580'erne, da den har afløst en ældre *†*bue.²⁷ I det nuværen-

Fig. 13. Indre set mod øst. Foto AM 2009. – Interior looking east.

de, lave klokkestokværk (den tidligere mellem-etage), hvis gulv oprindeligt må have ligget et par meter lavere, er endnu bevaret middelalderligt murværk i det nordvestre hjørne, mens de øvrige bagmure og gavltrekanterne herover er i krydsskifte. To bevarede højblændinger i østre gavl antyder, at tårnets murkrone efter ombygningen i 1580'erne har ligget ca. 2 m højere. Efter tårnets nedskæring 1817 afsluttes murkronen med en gesims af små teglsten, der på barok vis er ført rundt om hjørnerne, og fra samme ombygning er også et lille, bredovalt 'okseøj' i vestre gavlspids.

Våbenhuset ved skibets sydside er i sin kerne middelalderligt, men har fået sin nuværende skikkelse ved en hovedreparation 1860. De tre sten tykke mure er rejst uden sokkel; gesimsen er formentlig fra 1817 (sml. tårnets). 1860 er i gavlen muret en fladbuet dør (udvidet 1892) i et stort spidsbuet, falset spejl, og i muren er der, formentlig samtidig, indsat et større antal gravsten, to flankerende døren og syv i de indvendige vægge.

Rummet, der får lys gennem et lille, fladbuet vindue i øst, dækkes af en åben tagstol med profilerede bjælker og bræddebeklædning. Loftet, der tidligere var ferniseret, er nu gråmalet.¹⁴ Huset var også uden loft 1819 og 1830. En muret *†bænk* omtales 1859 som 'den murede fod' og skulle da beklædes med fjæl eller helt fjernes.¹²

SENERE ÆNDRINGER OG ISTANDSÆTTELSE. Ifølge Karen Gyldenstiernes brev 1588 var ikke blot tårnet i en dårlig forfatning, men også kirken 'i andre måder meget bygfældig'.⁹ Hvori mangleterne bestod, oplyses dog ikke. 1720 var tårnet igen meget brøstfældigt både ude og inde, mest på det sydvestre hjørne. På grund af det utætte blytag var kirkerummet 1726 'besudlet med sorte og grønne pletter', der var forårsaget af regndryp.¹³

Byggearbejderne 1817-19, mindet med indskriften på tårnet, har formodentlig været ganske omfattende, og har foruden tårn og trappehus også

omfattet gesimsen på langhuset og muligvis også firpasblendingen i korets østgavl. Ved kirkesynet i sommeren 1819, to år efter at tårnet var sat i stand, noterede provsten, at der i de senere år var 'sket mange og bekostelige forbedringer'; de var nu tilendebragt, og alt var i en forsvarlig stand.²⁸

Den nævnte, lille pennetegning (fig. 3) viser kirkens udseende ved midten af 1800-tallet, da våbenhuset og støttepillerne endnu stod i deres gamle skikkelse. De vinduesåbninger, der endnu var i brug, havde retkantede karme af træ.

Belysningsforholdene ændredes afgørende ved en *reparation* 1851-53, da der blev brudt nye *vinduer* i skibets nordside, så der herefter var i alt syv åbninger, to vestlig i koret, to i hver af skibets sider og ét i tårnet, alle med jernrammer. De nye spidsbuede åbninger, hvoraf de fire i skibet stadig findes, er noget mindre end de senmiddelalderlige (jf. ovf.), og bunden er sænket 30 cm. De nygotiske *støbejernsrammer* er tegnet af arkitekt Bruunstrøm, der bestilte vinduerne hos jernstøberen 1850.²⁹ Samtidig blev der brudt en lille spidsbuet *dør* i korets østende til brug for præsten.¹²

En *hovedreparation* 1875-76 omfattede tillige dele af inventaret, bl.a. nye stolestader, ligesom også tagværket blev fornyet (jf. ndf.). Hvælvingerne sættes i stand, og de fire gjordbuer blev som nævnt understøttet af nye buer, hvilende på helstenspiller. Samtidig fjernede man tværgående træankre i kirkerummet, hvad der snart kom til at give statiske problemer. Ommuringen af de udvendige støttepiller er formodentlig udført samtidig. Provsten påbød ved synet 1875, at 'støttepillerne, som før var teglhængte', nu blev forsynet med cement eller skifertække.¹² Istand-sættelsen blev bestemmende for kirkerummets udseende i de følgende mange år, præget som det var af de teglrøde hvælvribber og buer (jf. fig. 16).

En *restaurering* 1952 ved arkitekt Viggo Norn gennemførtes samtidig med indsættelse af glasmalerier i korpolygonens genskabte vinduer. Forud var de to vinduer flankerende alteret blevet genåbnet, og de to vestre rekonstrueret. Korgulvet blev lagt om, stoleværket fornyet og døbefonten flyttet ned i skibet.³⁰

Fig. 14. Jesus og de små børn. Et af fire glasmalerier i koret, udført af Kræsten Iversen 1951-52 (s. 1225). Foto AM 2009. – *Jesus and the little children. One of four stained glass windows in the chancel, made by Kræsten Iversen in 1951-52.*

Seneste *hovedrestaurering* er foretaget 1994-97 under ledelse af arkitektfirmaet Birch & Svenning, Horsens. Facaderne rensedes for cementpuds, tagkonstruktionen blev repareret og stabiliseret med wirer, og blytaget blev smeltet om. Indvendig blev revner i vægge og hvælv hugget ud og udfugtet med kalkmørtel, et arbejde, der førte til fundet af en kalkmalet dekoration (se ndf.). I tårnrummet fjernedes to skorstene, og et trægulv afløstes af et nyt stengulv i samme niveau

Fig. 15. Kalkmalet hvælvdekoration o. 1475. Rammemønster omkring spygat i 3. hvælvfag (s. 1225). Foto AM 2010. – *Vault decoration, c. 1475.*

som i kirken. Ved den afsluttende kalkning blev også de nye gjordbuer overhvidtet, hvorefter kirken blev genindviet 23. marts 1997.

Gulvene er overalt belagt med gule ottekantede fliser ('mejerifliser') og små, grå kvadratiske. Korgulvet er 1952 hævet to trin over skibet; indtil da var der kun et trin. Der er trægulv under stolestaderne.

Opvarmning. Det nuværende elvarmeanlæg er installeret 1997. Kirken har kunnet opvarmes siden 1885, da der i tårnrummet opstilledes to $\ddagger$ kakkelovne med skorstene op igennem tårnet. De afløstes 1912 af en $\ddagger$ kalorifer med fyrkælder vestligst i skibets nordside.¹⁴ Kaloriferen fornyedes 1928 og blev 1971 erstattet af et varmluftanlæg tilkoblet et oliefyr i kapelbygningen. Kirken har haft elektrisk lys siden 1930.

Kirkens *tagværk* er en konstruktion af fyrretræ fra 1875 med to lag hanebånd og bindbjælker mellem hvælvfagene samt krydsafstivninger i hvert fjerde spærfag. Egetømmer fra et ældre ($\ddagger$)tagværk er til dels genanvendt som murrem og som spærsko og stivere; heri ses udstemninger til bladede samlinger. Egetømmerets fældningsår er dendrokronologisk dateret til ca. 1460-70 (jf.

ndf.), og tømmeret er højst sandsynligt lagt op i forbindelse med langhusets opførelse. Ved restaureringen 1995 er tagkonstruktionen for at imødegå en udadgående bevægelse af murene stabiliseret med et system af tovpolygonwirer. Også tagværkerne over tårn og våbenhus er nyere og af fyrretræ.

Dendrokronologisk undersøgelse. En analyse 2010 af egetømmer, der er genanvendt i langhusets tagværk (jf. ovf.), viste, at de pågældende træer sandsynligvis er fældet ca. 1460-70 (Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, Rapport nr. 14, 2010). Der udtoges i alt ti prøver af spærsko og stivere i nordsiden (2. til 10. fag regnet fra vest), som alle kunne dateres. Spærstiver nr. 2 havde bevaret tre årringe i splintved, den yngste dannet 1445, hvorfor tømmeret må være fældet 1457-72. Yngste bevarede årring (stiver nr. 4, hvor kun kerneved er bevaret) er dannet 1451, hvorfor træet tidligst kan være fældet ca. 1471.

Tagbeklædning. Der er nu som tidligere tagsten på tårn og våbenhus, mens kirken har bevaret sit blytag, der sidst er støbt om 1995, jf. blystøberens stempel »Michaelsen Hvidbjerg 1995«. Blyet var 1720 'hullet og tyndt', og 1726 så ringe, at det kunne dryppe igennem.¹³ Til belysning af tagrummet opsattes 1862 to små blytækte *tagkviste* (jf. fig. 8a-c) midt på hver tagflade, afsluttet med et forgyldt spir.¹⁴ $\ddagger$ Jernvinduer, opsat i 1850'erne, er nedtaget 1995.

Den velholdte kirke er efter restaureringen 1994-97 fremdeles hvidtet ude og inde, idet det eneste blanke murparti er våbenhusdørens indfatning.

GLASMALERIER

1) 1932, Hyrderne på Marken, signeret »Spindler« for Spindlers Glasindustri i Fredericia og indsat i vinduet i tårnets vestmur i forbindelse med opstillingen af et nyt orgel.³¹ Maleriet, der er i traditionel romantisk stil, er en kopi af et glasmaleri i Fredericia Trinitatis Kirke, 1920, udført af den tyske kunstner Paul Schmude (jf. s. 306). Som dette ledsages det af bibelordene (i fraktur) »Frygter ikke, thi se jeg forkynder Eder en stor

Fig. 16. Indre set mod øst efter hovedstandsættelsen 1875-76. De forstærkede gjordbuer står i blank mur, og hvælvrubberne har en †murstensdekoration (s. 1225). Foto 1925. – Interior looking east after the major restoration in 1875-76. The reinforced transverse ribs have plain surfaces, and the vault ribs have †brick decoration.

Glæde» (Luk. 2,10). Maleriet er ifølge indskrift »skænket af Gaardejer S. M. Fevejle«.

2-5) 1951-52, fire glasmalerier i koret af Jesu Liv, ifølge indskrift udført af Kræsten Iversen og »skænket Kirken af Johanne Fevejle«. Malerierne er indsat i korets genåbnede og genskabte vinduer (jf. s. 1223), to i nord og to i syd. Motiverne er valgt af daværende sognepræst Christian Karstoft og forestiller fra nord mod syd: Jesus og de små Børn (fig. 14), Brylluppet i Kana, Enkens Søn i Nain og Forklarelsen på bjerget. Billederne, der deles i tre ved vandrette sprosser, men er uden omgivende jernramme, er holdt i klare farver med brug af meget rødt og blåt.³⁰

KALKMALERIER

O. 1475. Ved istandsættelsen 1996 fremkom beskedne spor af en senmiddelalderlig (†)hvælvdekoration, der igen blev overhvidtet på nær to

rammemønstre omkring spygatterne i 3. fags nordre kappe (fig. 15). De små figurer i rødt og gråt var ifølge restaurator malet på det første kalklag, og må som den øvrige udsmykning være udført som en afslutning af hvælvbyggeriet.³² Figurerne, hvoraf den østre krones af 'pilespidser', kendes tilsvarende i Århus Domkirke, i midtskibets 2. hvælvfag, der ledsages af en kalkmalet indskrift fra 1477 (DK Århus 432).³³

Af de øvrige sporadiske †rester, der som vanligt var i rødt og gråt, sås på korhvælvets ribber et lille udsnit af en udsmykning med sparer og på siderne af østre gjordbue en velkendt dekoration med krydsende halvbuer og tre prikker.

†Murstensdekoration 1875. I forbindelse med forstærkningen af gjordbuerne (jf. s. 1223) blev hvælvrubberne afrenset for kalk og suppleret med rød limfarve, så de ligesom de 'nye' gjordbuer stod i blank mur (jf. fig. 16). Ribberne stod røde indtil 1933, mens gjordbuerne først er overhvidtet 1996.

INVENTAR

Kirkens ældste inventarstykke er som så ofte den romanske døbefont, der smykkes af fire svævende engle i kamp mod det onde. Det eneste gotiske indslag er alterstagerne, der kan være fra den seneste middelalder, men som også kan være kommet til lige efter reformationen.

Christian IV's tid er flot repræsenteret af prædikestolen fra 1640, der har originale malerier og et lille våbenskjold for kongens forstødte hustru Kirsten Munk på Rosenvold. Altertavlen fra 1731 er skænket af provst Jørgen Knudsen Beesche og tilskrevet Horsensbilledskæreren Jørgen Arentsen Slache. Fra 1700-tallet stammer også klokken, der er støbt 1708 af Friderich Holtzmann i København, og altersølvet, som skyldes Niels Smith i Fredericia. Endelig er to tidligere altermalerier fra 1879 udført af C. Chr. Andersen, storfeltets motiv, Kristus og den lille dreng, efter forlæg af Carl Blochs alterbillede fra 1873 i Holbæk Kirke. Det hænger nu i ligkapellet.

Farvesætning og istandsættelser. Hovedstykkerne, prædikestol og altertavle, står siden en istandsættelse 1932 med deres originale (men noget retoucherede) staf-finger fra henholdsvis 1640 og 1731. En ny rensning og konservering, der er foretaget 1996, omfattede også de tidligere altermalerier. Det øvrige træinventar er farvesat 1997 ved Jens Johansen.

Mens prædikestolen aldrig har været overmalet, bortset fra en misforstået overstrygning 1923, er altertavlen i begyndelsen af 1800-tallet blevet overstroget med gråviolet og har 1879 fået en nymaling med gråt, hvidt, gult og blå.

Alterbordet er et panelværk fra 1977 af egetræ med korsdekoration, 200×105 cm, 100 cm højt, opsat 86 cm fra østvæggen. Det er tegnet af arkitekt Inge Dam,³⁴ oprindeligt sortmalet, siden 1997 brunt. †*Alterborde.* Frem til 1932 udgjordes alterbordet af en med fløjlbeklædt 'trækasse', hvori der fandtes en 'muret kasse' med halvtstens tykke vægge, der var opmuret af (genbrugte) frådsten og tegl, 180×90 cm (højden kunne ikke fastslås).³⁵ Det nuværende alterbords umiddelbare forgænger var et panelværk fra 1932.

Et vævet †*alterklæde* (antependium) fra 1977 var tegnet og udført af Baukje Madsen Zijlstra, Stouby.³⁴ †*Alterklæder.* 1862 anføres et alterklæde af bomuldsfløjlbeklædt med guldgulder, der 1866 ud-

skiftedes med et tilsvarende.¹⁴ Frem til 1977 tjente et rødt alterklæde (jf. også fig. 21).

Altertavle (fig. 18), 1731, skænket af provst Jørgen Knudsen Beesche og tilskrevet Jørgen Arentsen Slache i Horsens. Den er af egetræ og på gammeldags vis arkitektonisk opbygget med postament og højt topstykke samt vinger og topgavl, der er udkåret i vilter storakantus. Det profilindfattede storfelt (fig. 20) rummer et krucifiks og flankeres af korintiske søjler, der står på postamentets glatte fremspring. Frisen, som er lavere end postamentet, indrammes af forkrøppede profilister og bærer en markant gesims. Topfeltet indfattes af en profilramme med bladværk og flankeres af korintiske pilastre, der prydes af hængende blomsterguirlander. Topstykkets frise svarer til storstykkets, og topgavlen har et ovalt skriftfelt samt en kronende frigur af Kristus som Verdens Frelser, der står velsignende med en korspydet verdensglobe. Lignende, kvindelige figurer står yderst på storvingerne og anføres her med deres tilhørende (malede) indskrifter. I nord er en personifikation af »Kierlighed til Gud«, vist som en kvinde med løftet, brændende hjerte i højre hånd; den venstre hviler på hovedet af et barn, der står på en korsglobe. I syd ser man »Kierlighed til næsten« som en kvinde (fig. 19), der holder et barn ved sine fødder i hånden, alt imens den lille rækker hende en blomst. Selv rækker hun i sin venstre hånd noget i vejret, der ligner en frugt med stilk.

Altertavlen har en 1932 afdækket (og noget opmalet) original bemaling præget af marmorering i rødt, brunt og gråblåt. Løvværket står hvidt, og i øvrigt er brugt forgyldning, brunt, blå og (på den korsfæstede) en lys hudfarve.

Indskrifterne, af hvilke topfeltets kan være fra 1932, står med forgyldt kursiv på sort bund. I frisen læses, henvisende til storfeltets krucifiks: »Se det Guds Lam, som bær Verdens Synd. Johs. Cap. 1 v. 29«. To andre skriftsteder kanter krucifikset: »Joh: Cap: 3 v. 14,15 Ligesom Moses Ophøiede Slangen ...« og »Luc: Cap 24 v. 46,47 Saa burde det Christus at lide og Opstaa ...«. I topfeltet læses »Matthæus Cap: 28 v. 19,20 Jesus sagde: 'Mig er given al Magt i Himlen og paa Jorden ...'« og i topgavlen: »Joh: 11 Cap: 26:26 v. Jeg er Opstandelsen og Livet ...« og på den kronende Kristus-

Fig. 17. Indre set mod vest. Foto AM 2009. – *Interior looking west.*

Fig. 18. Altertavle 1731, skænket af provst Jørgen Knudsen Beesche og tilskrevet Jørgen Arentsen Slache i Horsens (s. 1227). Foto AM 2009. – *Altarpiece, 1731, donated by Provost Jørgen Knudsen Beesche and attributed to Jørgen Arentsen Slache in Horsens.*

figurs fodstykke: »Salvator mundi« (verdens frelser).

Endelig beretter postamentindskriften om tavlens tilblivelse: »Den Allerhøjest Gud til Ære og Kirchen til Prydelse, Med Hans Høygrevelige Excellence Her. Christian Rantzaus tilladelse, er denne Alter Tafle Bekostet og gifvet af Jørgen Knudsen Beesche sogne Præst til Stoubye og Hornum Menigheder og Provst i Bierre herrit Anno 1731«. På tavlens bagside er anført oplysninger om inventarrestaureringer 1932, 1952 og 1977.³⁶

To tidligere altermalerier fra 1879 er udført af C. Chr. Andersen i olie på lærred og har nyere forgyldte pryddammer. Storfeltets maleri (fig. 42) viser Kristus og den lille dreng og er udført efter Carl Blochs altermaleri (1873) i Holbæk Kirke (DK Holbæk 2860-61), 147×92 cm (lysningen).³⁷ Forneden læses med gylden fraktur: »Sandelig siger jeg Eder: Hvo som ikke annammer Guds Rige som et Barn, kommer ingenlunde derind« (Luk. 18,17). Maleriet hænger i ligkapellet, mens topfeltets maleri, 86×79 cm, der viser Rafaels Engle (jf. fig. 21), opbevares i præstegården.

1862 nævnes over storfeltets krucifiks et *†maleri* i topfeltet af 'Frelserens Opstandelse', der sandsynligvis var oprindeligt.³⁸ I begyndelsen af 1800-tallet fik tavlen en gråviolet overstrygning, og 1879 indsatte man de nævnte 'nye smukke alterbilleder',¹² mens tavlens midtfelt med krucifiks blev ophængt på nordvæggen over for indgangen. I samme omgang fik træværket en bemaling, der også dækkede nogle af indskrifterne, og som fandtes indtil 1932 (fig. 21). Grundfarven var en 'uskønt varieret' grå, snitværket stod 'kalkhvidt' med lidt gult på visse detaljer og med blå baggrund'.

Med istandsættelsen 1932 har tavlen fået sit nuværende udseende. Altermalerierne fra 1879 fik nye rammer og ophængtes i den første tid i skibet over for indgangen. En restaurering 1996,

Fig. 19. Altertavle 1731, vinge med personifikation af 'Kærlighed til næsten' (s. 1227). Foto AM 2009. – *Altarpiece, 1731, wing with personification of 'neighbourly love'.*

der også omfattede malerierne i ligkapellet og præstegården, havde udelukkende konserverende karakter.

En ældre *†altertavle* kaldtes 1720 'gammel og formullet og kirken til ingen pryddelse, ville (burde) i det mindste renoveres og forbedres'.¹³

Fig. 20. Altertavle 1731, midtfelt med krucifiks (s. 1227). Foto AM 2009. – Altarpiece, 1731, centre-section with crucifix.

Altersølv (fig. 22), fra 1786, bærer våbener og navne for kirkeejerne og er udført af Niels Smith i Fredericia. Kalken, 22 cm høj, har cirkulær fod, cylindrisk skaft, linseformet knop og et stejlt bæger med graveret versalskrift langs randen: »Gud lade aldrig nogen drikke uværdig af mig«. På foden er graveret navne og våbener tilhørende »Carl Adolph Rantzau 1786« og »Christiane Ernestine Frideriche Vedel«. På standpladens overside ses guldsmedens gentagne stempel (Bøje nr. 6518). Disken, tværmål 14,5 cm, er glat med stemplet på fanens underside. Her ses også en ældre sikkerhedsgravering.

En *ske* fra o. 1900, 16,5 cm lang, har georgskors på laffet og et latinsk kors på skaftet. Den bærer mærke for Rasmus Jensen i Horsens (Bøje nr.

6278), københavnsmærke (vistnok »02« for 1902) samt gardejnsmærke for Simon Groth.

En *†alterkande* af porcelæn ønskedes anskaffet 1852, og 1856 efterlystes indkøb af både en stor alterkande og en *†oblatæske*.¹² 1862 fandtes både kande og æske af porcelæn.¹⁴

Sygesæt (fig. 24), 1900, leveret af Rasmus Jensen i Horsens. Kalken, 14 cm høj, har ottetunget fod og cylinderskaft med ringe og en sekssidet knop, hvorpå med versaler er graveret »Jesus«. Det høje bæger har på siden graveret et Rantzauvåben over årstallet »1900«. Stemplet under bunden med guldsmedens mærke (Bøje nr. 6278) og Københavnsmærke »00«. Disken, tværmål 7 cm, har cirkelkors på fanen og samme motiv i fordybningen som på kalkens bæger. Stemplet som kalken. Til sættet hører en vinflaske, der passer ned i bægeret, og et samtidigt sort futteral. Et ældre *†sygesæt* nævnes 1862.¹⁴

Fig. 21. Altertavle 1731, tilstand 1920 med bemaling og malerier fra 1879 (s. 1229). Foto i NM. – Altarpiece, 1731, in its 1920 condition, with paintwork and paintings from 1879.

Fig. 22. Altersølv, 1786, udført af Niels Smith i Fredericia (s. 1230). Foto AM 2009. – Altar silver, 1786, made by Niels Smith in Fredericia.

Alterstager (fig. 23), gotiske fra o. 1500-1550, 46 cm høje. Den klokkeformede fod hviler på tre 'hovagtige' tæer, det cylindriske skaft er konisk smalnende og har to skaftringe. Flad lyseskål med fornyet torn af jern. Messingstagerne har en nyere forsølving. En *syvstage* fra 1948 bærer på foden indskriften: »Skænket til Stouby Kirke af Anders Pedersen i Hyrup †7. okt. 1948«

Nyere *messehagel* af grønt silkestof. 1862 nævner inventariet en *†messehagel* af silkefløj med guldgalonier.¹⁴

Alterskranke, 1979, buet, af sortbejdet egetræ med betræk af blåt uldstof. En *†alterskranke* med 'gitterværk' og udstoppede puder blev anskaffet 1852. 1854 blev søjlerne ved gelænderet malet,¹² og 1862 kaldtes skranken 'buet' med 'overkant' af poleret bøg.¹⁴ En *†knæleskammel* til præsten nævnes 1862.¹⁴

Døbefont (fig. 25), romansk af granit, 86 cm høj, ret nøje svarende til døbefonten i Stenderup Kirke (Mackeprang, *Døbefonte* 442-43). Foden, af rødlig granit, har en kraftig vulst ved overgangen til den ret flade, grålige kumme, der måler 85 cm i tværmål. På kummesiderne svæver vandret fire

engle. En bærer et lille sværd, en anden blæser i et krumt horn, en tredje holder et tilsvarende horn med åbningen nedad og jager samtidig sit sværd i

Fig. 23. Alterstager, o. 1500-50, messing med nyere forsølving (s. 1231). Foto AM 2009. – Altar candlesticks, c. 1500-50, brass with recent silver plating.

Fig. 24. Sygesæt, 1900, leveret af Rasmus Jensen i Horsens (s. 1230). Foto AM 2009. — *Sacramental set for the sick, 1900, supplied by Rasmus Jensen, Horsens.*

en lille drage, mens endelig en fjerde engel støder sit spyd i gabet på en løve. Hvor englenes fødder møder hinanden, adskilles de af enkle Livstræer.

Mundingsranden ledsages af en vulst, og fordybningen er harmonisk.

Fonten må skyldes samme stenhugger som Stenderup Kirkes. 1834 stod den 'ubekvent' i korets 'højre' side (i nord?) og ønskedes flyttet til den 'venstre'.¹² 1882 blev den renset for maling,¹² og 1952 fik den sin nuværende plads i nord neden for kortrinnene.

Dåbsfad, 2001, af messing, tværmål 39 cm, med en gengivelse af kirkens romanske gravsten i bunden (jf. fig. 36). På undersiden læses: »Skænket af Poul Watson 2001«. En tilhørende *dåbskande*, 28 cm høj, er tilsvarende dekoreret og har samme giverindskrift under bunden. Her ses også stemplet »EB 2001«. En *dåbskande* af tin blev anskaffet 1862.¹²

Et *fontelåg* var 1833 itu;¹² 1862 omtales det som 'malet'.¹⁴

Prædikestol (fig. 26), 1640, med skåret årstal og initialer for kirkeværgerne »LH« og »PL« samt på

Fig. 25. Døbefont, romansk af granit (s. 1231). Foto AM 2009. — *Baptismal font, Romanesque, granite.*

Fig. 26. Prædikestol, 1640, med kirkeværgernes initialer og lille våben for kong Christian IV's forstødte hustru Kirsten Munk (s. 1232). Foto AM 2009. – Pulpit, 1640, with the initials of the church wardens and small coat of arms of Christian IV's repudiated wife Kirsten Munk.

himlen et lille greveligt våben, der må opfattes som tilhørende Christian IV's forstødte hustru Kirsten Munk.³⁹ Prædikestolen har fire arkadefag, der flankeres af hjørnekaryatider forestillende (fra opgangen): Mådeholdet, Håbet, Troen (fig. 27), Retfærdigheden (fig. 27) og Styrken. Arka-

derne udgøres af volutpilastre, der bærer tand-snitkapitæler og bueslag, som er ledsaget af tungekant og æggestav; i sviklerne englehoved. Postamentets karnisvulst, med beslagværk i fladsnit, har løvehoveder på hjørnerne, og frisefelterne kantes af bøjler med englehoved over tandsnit.

Fig. 27. Prædikestol 1640, udsnit med karyatiderne Tro og Retfærdighed samt maleri af Kristi Opstandelse (s. 1233, 1235). Foto AM 2009. – *Pulpit, 1640, detail with caryatids Faith and Justice, and painting of Christ's Resurrection.*

Vulstgesimsen er profileret og har fladsnit med beslagværk samt neglesnit. Nederst flankeres de gennembrudte hængestykker af velvoksne englehoveder med himmelvendte øjne.⁴⁰

Prædikestolen er opsat ved skibets sydvæg imod den østre hvælvpille. Samtidig opgang langs væggen fra øst med udsvejfede, gennembrudte balustre og frise med tandsnit. Nyere *læsepult*.

Himlen, der springer frem med fem sider over kurven, har på hjørnerne bøjler med luftigt påklædte engle, der bærer lidelsesredskaberne nagler, eddikesvamp, stige (fig. 30), hammer og knibtang. Vulstgesimsen har beslagværk i fladsnit og bærer høje, gennembrudte topstykker med englehoved (dog ikke det østligste). Hængestykkerne er fornyet efter forbillede af kurvens,⁴¹ og loftet har radiære profilribber, der udgår fra en skamferet roset i midten. I trekantfelterne er der mindre

rosetter, og fra et af dem hænger en udskåret Helligåndsdue.

Prædikestolen har originale malerier og en tilhørende staffering, som næppe nok har været overmalet, men er renset og opmalet 1932. Der er kun tale om en delvis staffering, idet egetræet står fremme på profiler og gesimser. Grundfarven er en sort, der suppleres af rødt, grønt og forgyldning. Indskrifterne på kurven og himlen står med gyldne, skråstillede versaler på sort bund. I kurvens frise: »Salige ere de som hør Gvds or oc bevare det. Lvc 11,(28). Lod LH oc PL (gøre) 1640«, i himlens frise: »Herrn seer af himmelen paa menniskens børn at hand kand see om der er nogen viiss oc at spør Gvd. Psa 14. 16.v. (14,2)«. I opgangens frise læses med hvidgul kursivskrift på sort bund: »Kommer til Mig alle som arbeide oc ere besuærede. Jeg vil wederquege Eder« (Matt. 11,28). På himlens øst-

Fig. 28-29. Prædikestol 1640, malerier (s. 1235). 28. Hyrdernes Tilbedelse. 29. Korsfæstelsen. Foto AM 2009. – *Pulpit, 1640. Paintings. 28. The Adoration of the Shepherds. 29. The Crucifixion.*

ligste topstykke er i midten malet en spinkel grøn krans med tre røde roser under en grevekrone (fig. 31), et diskret anbragt våben for Kirsten Munk.

Malerierne viser fra opgangen: 1) (fig. 28) Hyrdernes Tilbedelse. Maria og Josef knæler foran krybben med barnet, mens to hyrder kommer ind fra venstre, og andre modtager englenes budskab i baggrunden. 2) (Fig. 29) Korsfæstelsen. Maria og Johannes står sørgende under korset på baggrund af Jerusalems tårne. 3) (fig. 27) Opstandelsen. Den opstandne svæver over den åbne sarkofag, ved hvis sider der sidder tre lamslåede soldater. 4) Himmelfarten. Maria (set bagfra) og apostlene knæler omkring et bjerg med fodaftryk, hvorover man ser en skykrans med Jesu opstigende fødder.

Den ukendte snedker har været absolut habil til sit håndværk, men han var tydeligvis ikke vant med egentlig billedskæring, som det fremgår af

dydefigurerne og ikke mindst af deres dragters kaotiske foldekast.

Da Chr. Axel Jensen 1923 beså prædikestolen, konstaterede han, at stafferingen var oprindelig og aldrig overmalet, men at den desværre netop var overstrøget med lak af en tjenstvirig klokker et par uger før hans besøg i kirken.⁴² Lakken blev fjernet 1932, da der også foretoges en vis retouche. En istandsættelse 1996 har kun haft konserverende karakter.

Stolestaderne, fra 1952 og tegnet af Viggo Norn, har let skrånende fyldingsryglæn og brede plankegavle med tandsnit.⁴³ De er farvesat af Jens Johansen 1997 i dodenkop og grå nuancer med sort, hvidt og forgyldning på tandsnittene. † *Stolestader*. 1720 var en del af kirkestolene så brøstfældige, at folk, der sad i dem, ikke vidste, 'hvornår de falder omkuld'. Også 1726 behøvede stolene

Fig. 30–31. Prædikestol 1640, himlen. 30. Engel med stige (s. 1234). 31. Greveligt våben for Kirsten Munk på Rosenvold (s. 1235). Foto AM 2009. – *Pulpit, 1640, canopy. 30. Angel with ladder. 31. Countess's coat of arms of Kirsten Munk of Rosenvold.*

‘højliggen (at) forbedres med leder og andet tømmer’.¹³ 1834 manglede man de pligtige bænke i koret til skolebørnene, men der kunne ikke findes plads til dem.¹² 1862 havde kirken 29 mands- og 32 kvindestole; 14 af dem stod i tårnet.¹⁴ 1864 opsatte man *†hatteknager* over mandsstolene, og 1876 blev samtlige stolestader fornyet.¹² De nye havde rundbuede gavle med omløbende profiler og fyldingsryglæn med hylder (jf. fig. 16). I forbindelse med restaureringen 1932 skønnedes det, at stolene kunne bevares, når blot de fik nye gavle, der ‘kunne udføres efter en tegning på grundlag af gamle gavltyper på egnen’.⁴⁴ Det vides ikke, om denne forandring blev gennemført.

En *†skrifte-* og *†præstestol* var 1720 så snæver, at præsten næppe kunne tvinge sig ‘enten ud eller ind ad den’.¹³ 1834 kaldtes stolen ubrugelig, hvorfor en ny burde anskaffes.¹²

†Degnestole. 1) 1558. I begyndelsen af 1770’erne nævner tegneren Søren Abildgaard en degnestol med delvis læselig indskrift, som han gengiver i minuskler: »A(nn)o d(omini) m.d. l.viii, søndag ... Herrens ord i evighed«. Indskriften var udskåret, ‘men ilde gjort’.⁴⁵ 2) 1844 var en ny degnestol indsat.¹²

En *†herskabsstol* (for Rosenvold) ønskedes 1905 flyttet ned lige over for indgangen.⁴⁶

Pengeblok, formentlig fra 1600-tallet, 83 cm høj, jernbunden med jernhætte og sidelåge. I skibet vest for indgangen.

En nyere *pengebøsse* af messing hænger ved kirkedøren. 1857 manglede *†fattigbøssen* ved indgangen,¹² hvor en ny med to låse nævnes 1862.¹⁴

Orgel (fig. 17), 1997, med 11 stemmer og to transmissioner, to manualer og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Spidsquint 2²/₃', Oktav 2', Mixtur IV-V. Svelleværk: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Gemshorn 2', Sesquialtera II; tremulant. Pedal: Subbas 16', Oktav 8' (transmission), Korallbas 4' (transmission). Kopler: SV-HV, HV-P, SV-P. Facaden er tegnet af Birch & Svenning; farver afsat 1997 ved Jens Johannsen.

†Harmonium, 1893, leveret af Petersen & Steenstrup, København.⁴⁷ Stod 1921 på et podium i tårnrummet.¹⁴ Instrumentet, der var bekostet af kirkeejeren,¹⁴ blev overdraget til en lærer Sand, Gammelby, som tak for dennes mangeårige tjeneste som organist.⁴⁸

†*Orgel* (fig. 32), 1931, med otte stemmer og to manualer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved Th. Frobenius & Co.; senere omintoneret. Disposition: Manual I: Quintaton 16', Principal 8', Octav 4'. Manual II: Rørfløjte 8', Salicional 8', Vox celeste 8', Nathorn 4', Rauschquinte II; svelle. Kopper: I 4'-I, II-I, II 4'-I. Forte. Pneumatisk aktion og vindladesystem. Bemalet facade med klingende og stumme piber af sølvbronzeret zink. På ↑forhøjning i tårnrummet, opstillet i to huse, flankerende vestvinduet.⁴⁹

Salmenummertavler, 1977, fem ens, de to 88×56 cm, de tre 68×46, med gavlformet afslutning, der rummer vekselvis engle og symboler for Tro, Håb og Kærlighed. Gyldne hængecifre og bemaling i sort. †*Salmenummertavler*. 1862 anføres en større og fire mindre salmenummertavler.¹⁴ Et fotografi af kirkens indre ca. 1925 viser på nordvæggen to uens, sorte tavler til påskrift med kridt (jf. fig. 16).

Præsterækketavle, 1977, 88×56 cm, har gavlformet afslutning og påskrift med hvid antikva på sort-lakeret bund under overskriften »Præsterække for Stouby-Hornum sogn«. På tårnrummets nordvæg.

Fig. 32. †*Orgel*, 1931, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved Th. Frobenius & Co (s. 1237). Foto Annelise Olsen 1974. – †*Organ built in 1931 by Horsens Orgelbyggeri, Th. Frobenius & Co.*

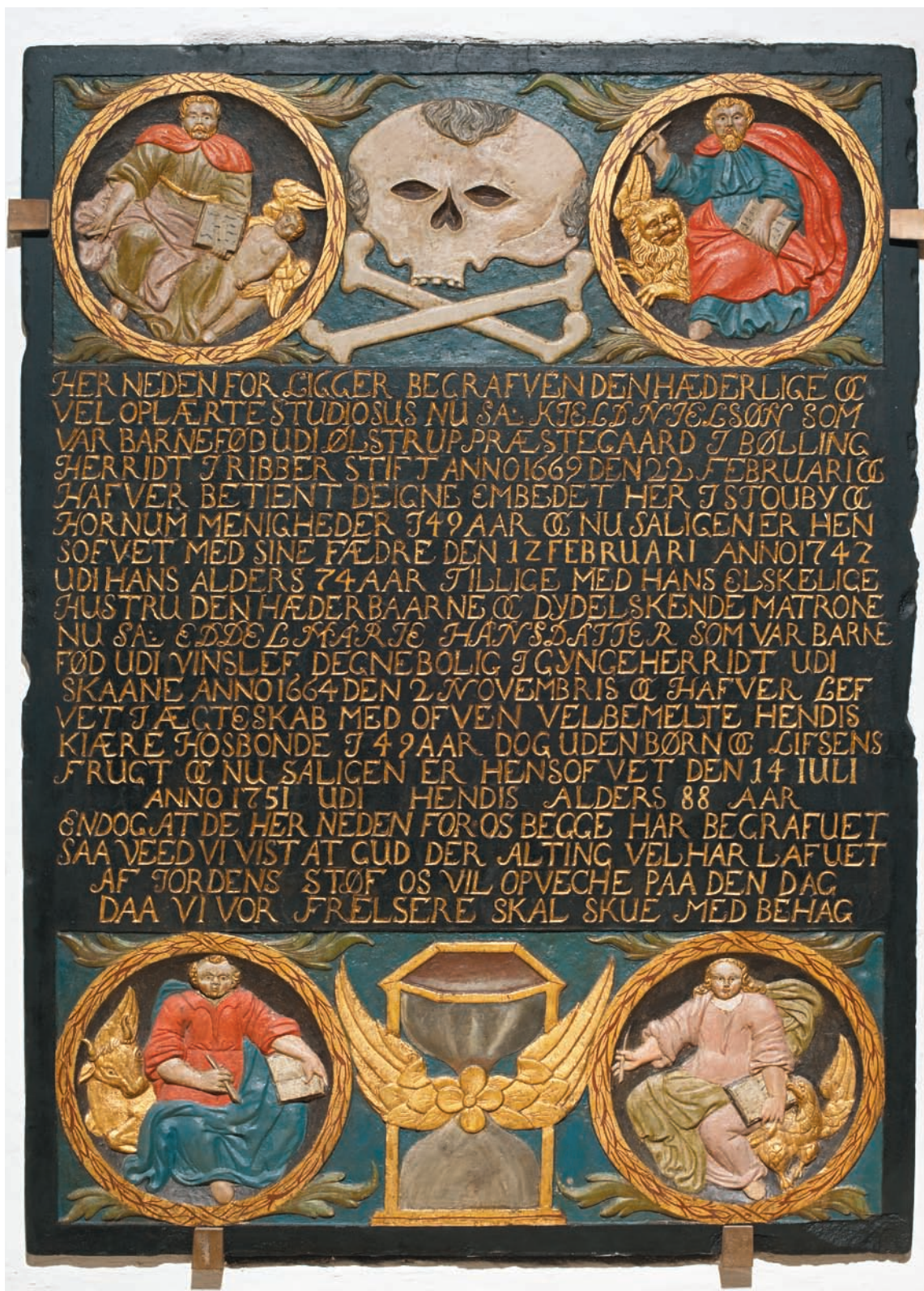

Fig. 33. Klokke, 1708, støbt af Friderich Holtzmann i København (s. 1237). Foto AM 2009. – *Bell, 1708, cast by Friderich Holtzmann in Copenhagen.*

Klokke (fig. 33), 1708, støbt af Friderich Holtzmann i København, tværmål 88 cm. Den har profileret slagring og om halsen en latinsk versalindskrift med kantende bladværk: »Gloria in excelsis Deo. Me fecit Friderich Holtzmann Hafniae« (Ære være Gud i det høje. Friderich Holtzmann gjorde mig i København). På legemet læses tilsvarende: »Stauby kirche klokke som er anno 1708 omstøbt och bekostet af høy och velbaarne herr gref Ranzau til Rosenvold«. Andre klokker af samme støber kendes eksempelvis i Bavelse og Nykøbing Mors kirker (*DK Præstø* 672, *DK Tisted* 76).⁵⁰ Ophængt i nyere vuggebom.

En †*klokke* på to skippund og fem lispund blev afgivet ved klokkeskatten 1528–29, hvilket tyder på, at kirken indtil da havde haft to klokker (jf. s. 1018).⁵¹

Klokkestolen er af egetræ, muligvis tårnets oprindelige. 1720 var træet, som klokken hang i, så løst, at ingen turde ringe klokken.¹³

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 34), o. 1742, over vel oplærte studiosus Kjeld Nielsen, *22. febr. 1669 i Ølstrup præstegård i Bølling Herred i Ribe Stift. Han har betjent degneembedet her i Stouby og Hornum menigheder i <49 år, †12. febr. 1742 i sin alders 74. år.> Med ham hans hustru Eddel Marie Hansdatter (jf. gravsten nr. 5), som var barnefødt i Vinslef degnebolig i Gynge Herred i Skaane 2. nov. 1664, og som levede med ham i <49> år »dog uden børn oc liffsens frugt«, <†14. juli 1751 i sin alders 88. år>.⁵²

Kalksten, 115×85 cm, med indhuggede versaler og skriveskrift (navne) i hele stenens bredde. Over og under indskriften er udhugget et kranium (med hår!) og et vinget timeglas, og i stenens hjørner ses laurbærkranse med de skriven- de evangelister og deres symbolvæsner: foroven Mattæus (tv.) og Markus, forneden Lukas (tv.) og Johannes. Stenen har en broget bemaling, som må være oprindelig (men opmalet). Bundfarven er sort, bogstaverne optrukket med forgyldning. Oprindelig indmuret 'i buen mellem tårnet og skibets nordre side' lige over gravstenen (nr. 5, jf. dennes indskrift).¹⁴ Nu i våbenhuset imod vest- væggen, midtfor. 1932 blev der foretaget en vis retouche, ligeledes 2001.

2) (Fig. 35), 1771, over hans excellence Otto baron af Rantzau, hans kongelige majestæts til Danmark og Norge bestalter general-løjtnant af kavaleriet, *1689, †1771. Lille messingplade med bølgerand og graveret skriveskrift, monteret på en udsvæjft plade af sortmalet egetræ, 26×32 cm. Opsat bag prædikestolstrappen.

Gravsten. 1) (Fig. 36), romansk af rød granit, skriftløs, 184×43 cm. I lavt relief er udhugget et elegant processionskors af form som et georgskors med svajede arme. Den slanke stamme udspringer forneden af en vegetativ rod (Livstræet).⁵³ Stenen, der 1919 lå som trinsten i vå-

Fig. 34. Epitafium nr. 1, o. 1742, over 'studiosus' og degn Kjeld Nielsen og hans hustru Edel Marie Hansdatter (s. 1239, jf. gravsten nr. 5). Foto AM 2009. – *Epitaph, c. 1742, for student and parish clerk Kjeld Nielsen and his wife Edel Marie Hansdatter.*

Fig. 35. Epitafium nr. 2, o. 1771, over baron Otto Rantzau generallojtnant af kavaleriet (s. 1239). Foto AM 2009. – *Epitaph, c. 1771, for Baron Otto Rantzau, Lieutenant General of Cavalry.*

benhusets indgang (foto i NM), er nu indmuret i syd- murens støttepille mellem kor og skib.

2) O. 1625, over ukendte, af rødlig kalksten, 161×102, med næsten helt udslidt flade. Man ser kun resterne af fire hjørnemedaljoner med evangelisterne, der sidder skrivende ved bogpulte: øverste Mattæus (tv.) og Markus, nederst Lukas (tv.) og Johannes. I våbenhuset op imod østvæg- gen, sydligst.

3) (Fig. 37), o. 1660, over ukendte. Grå kalksten, 195×129 cm, med udslidt randskrift og et høj- rektangulært skriftfelt, der indfattes af bruskværk med englehoved øverst. Feltet krones af Opstan- delsen under et bueslag, og i stenens hjørner ses rester af medaljoner med evangelisternes symbol- væsner, foroven Mattæus (tv.) og Markus, for- neden Lukas (tv., bortslidt) og Johannes. Opsat mod våbenhusets østvæg, nordligst.

4) (Fig. 38), o. 1702, over ærlig og velagt nu salig mand Chresten Christensen Pim[p], der bo- ede og døde i Aa[rup] Mølle 12. juni 1702 i hans alders 60. år og hans hustru Bodil Pedersdatter Bortom, †□ i sin alders □ år.⁵⁴

Hvid, brunspættet kalksten, 185×132 cm, med reliefversaler i stor cirkulær bladkrans. Herom er der løvværk med tulipaner og øverst en sovende putto, der holder et timeglas på sit bøjede knæ.⁵⁵ Nederst danner løvet skjoldagtige figurer med de

afdødes initialer »CCSP« og »BPDB«. Indsat i våbenhusgavlen th. for døren.

5) (Fig. 39), o. 1742, over (Kjeld Nielsen) »... (degn i) 49 aar oc døde ... alders 73 aar ... « samt hans hustru Edele Marie Hansdatter (jf. epitafium nr. 1), †17□ i sin alders □ år. De levede i ægteskab i 48 år uden nogen livsarvinger, som deres epitafium udviser, »som her oben staar«. Rødlig kalksten, nu afbrudt foroven, 111×80 cm, med reliefversalindskrift i hele stenens bredde. Under gravskriften flankerer tulipanplanter en bredoval laurbærkrans, der rummer gravverset: »Lad deris Been/ med G[rav] oc Steen/ Roe oc Fred her nyde/ til dennem Gud/ at komme ud/ af Graven vil byde«. Oprindelig på graven ved epitafiet (nr.1) i skibets nordside. Nu opsat imod våbenhusets nordvæg øst for indgangen til kirken.

6) (Fig. 40), 1777, over Iens Ericsen Bay, *1707 på Endelave, kom til Roden 1737, gift 1. gang med Maren Ottosdatter, 2. gang med ..., †samme steds 1776 i sin alders 69. år. Delvis læseligt gravvers. Rød kalksten, 175×115 cm. Stenens nedre halvdel optages af gravskriftens indhuggede skriveskrift, den øvre af Kristi Opstandelse og to flankerende profilhoveder, der bærer et skriftbånd med citat fra Joh. 11,25: »Jeg er Opstandelsen ...«. I stenens hjørner sidder Evangelisterne med bøger (men uden deres væsner). Øverst ses en rocaille med utydelig skrift, nederst to skjolde med initialerne »IE«, der flankeres af et vinget timeglas (tv.) og en hovedskal. Over denne anes med ganske lille versalskrift: »[1777] IVin[ther]«. ⁵⁶ Opsat imod våbenhusets nordvæg vest for indgangen til kirken.

En †kisteplade fra 1778 tilhørte Nicolaj Wandall (sognepræst) til Stoubye og Hornum, †6. april 1778 i en alder af 52 år. Et mindevers på pladen var forfattet af provst Andreas Frandsen Raarup i Ølsted:

Hvo denne Mand har kjendt, kand sige ubekjendt:
Han ærlig, nidkjær, troe begyndte og fuldendte
Sit Embede, sit Liv som en Evangelist;
Kun Skade, at vi ham saa tidlig haver mist. ⁵⁷

†Mindekranse. 1911 ønskede kirkesynet at få fjernet nogle sølvkranse, der var opsat i 'sorte kasser' på kirkens nordvæg. ⁴⁶

Fig. 36. Gravsten nr. 1, romansk af granit (s. 1239). Foto AM 2009. – *Gravestone, Romanesque, granite.*

Fig. 37. Gravsten nr. 3, o. 1660, over ukendte (s. 1239). Foto AM 2009. – Gravestone, c. 1660, for unknown persons.

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1767, over »Else Jørgensdatter Beeresa her Anders Høstmark(s?)»,⁵⁸ som udi Gammelby præstegaard den 23. november 1767 hensoved i Herren i hendes alders 73 aar«. Et afsluttende gravvers lyder: »Hun gik her lige frem som Enna i Hanael/ Nu er hun kommen hjem til sin Emanuel«. Bondegravsten af rødlig granit, 172×59 cm. Fladen er dækket med kun brudstykvist læselig versalskrift, der her er citeret efter en afskrift 1917. Dette år var stenen bragt ind i våbenhuset med henblik på opstilling dér.⁵⁹ Efter indsigelse fra tiendejeren fik den i stedet sin nuværende plads imod korets østgavl, syd for døren (jf. fig. 9).

2) O. 1800, en gravflise over ukendte. Den er af rødlig kalksten, 45×45 cm, med indhuggede versaler, hvoraf kun læses: »Herunder hviler den i live ...«. Stenen ligger, overgroet med alger, un-

der tagudløbet i hjørnet mellem skib og våbenhus.

3) (Fig. 41), 1826, over Christian Jaster, skovri-
der ved Rosenvold, *1756 i Fyhn, boede i Ny-
borghuus i Stouby Sogn, †1824 i sin alders 68½ år.
(Stenen er) »Bekostet af Madsen i Vrigsted 1826«.

Monumentet har karakter af en gravsten af
rødgrå kalksten, 167×106 cm, med kanneleret
kant og indhugget kursivskrift i hele bredden.
Over indskriften et hængeklæde og indskriften
»Soli Deo Gloria« (Gud alene æren), og under
den fem kvadratiske og skjoldformede felter, der
ikke er blevet udfyldt. I stenens hjørner medal-
joner med evangelistvæsnerne og deres navne,
øverst »S. Matheus« (tv.) og »S. Marcus«, nederst
»S. Lucas« (tv.) og »S. Johann(e)s«. Indmuret i vå-
benhusets gavl vest for døren.

4) (Fig. 42) 1828. Over Rasmus Nielsen, *...7
i Bisholt(?), boede og døde 18[2?]4 ... Han var
gift med D...a Jørgens Datter ... Ullerup og an-

Fig. 38. Gravsten nr. 4, o. 1702, over Chresten Christensen Pimp og hans hustru Bodil Pedersdatter Bortom (s. 1239). Foto AM 2009. – Gravestone, c. 1702, for Chresten Christensen Pimp and his wife Bodil Pedersdatter Bortom.

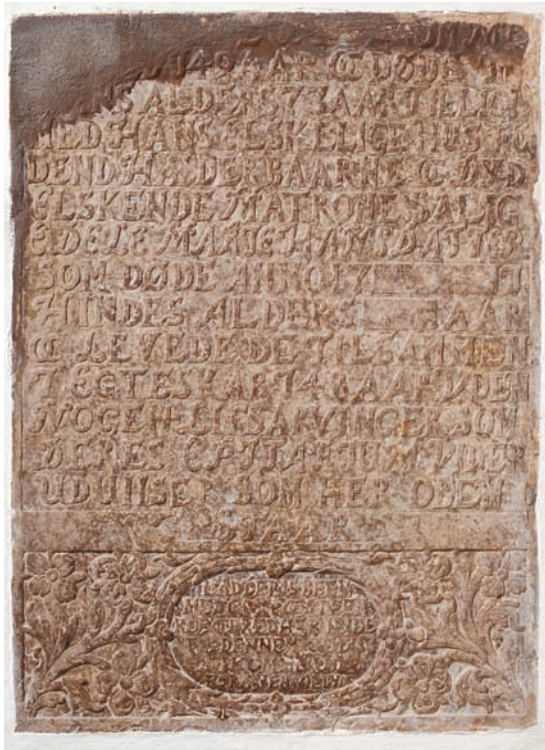

Fig. 39. Gravsten nr. 5, o. 1742, over Kjeld Nielsen og hans hustru Edel Marie Hansdatter (s. 1240, jf. epitafium nr. 1). Foto AM 2009. – *Gravestone, c. 1742, for Kjeld Nielsen and his wife Edel Marie Hansdatter.*

den gang med Johanne Søren Datter (jf. nr. 5). Han avlede med hende [fire] børn, to sønner og to døtre. Et mindevers efterfølges af oplysningen: »Dette Minde er nedlagt af J. P. Daugaard 1828«.

Profilert gravramme af lakeret egetræ, fornyet 1919, 142×64 cm. Rammen rummer tre kalkstensfliser, 34×41 cm, som dækkes af indhugget indskrift med kursiv og skråstillede versaler (verset). Indbragt 1919 fra kirkegården, restaureret og derpå opsat på sin nuværende plads i våbenhuset imod vestvæggen, nordligst.

5) Formentlig 1828, over Anne Johanne Sørensdatter (jf. nr. 4), *178[5?] i Stouby Sko[v], boede og døde i Grund 18[2?]8 og var gift to gange, først med Rasmus Nielsen, anden gang med Jens Pedersen Daugaard, med hvem hun avlede en dødfødt søn og døde. Et gravvers lyder: »Sov sødt i Gravens stille Bolig. Det Liv var stedse Fred og Roe. For Barnenød kom Dødens Strid. Du vandt nu Seiers Krone«. Profilert gravramme som nr. 4 bortset fra,

at de to nederste fliser er af en rødlig kalksten. I våbenhuset, opsat imod vestvæggen, sydligst.

6-7) O. 1828, over Christian Iens greve af Rantzau, *7. marts 1776, †21. april 1828 og hans hustru Antoinette Beathe Augusta grevinde af Rantzau f. Berregaard, *25. sept. 1781, †22. nov. 1843. To ens steler af grå kalksten med akroterier og indhugget versalskrift under Rantzaus våben. Monumenterne står på Rosenvolds gravsted nord for tårnet sammen med et antal senere (jf. nr. 8).

8) O. 1847, over Fredrik Siegfred Rantzau, *19. dec. 1809, †17. dec. 1846, og hustru Margrethe Magdalene lensgrevinde Rantzau, *16. aug. 1807, †10. okt. 1847. Stele af grå kalksten, nu uden kronende kors, 175 cm høj. Indfældet hvid skjoldformet tavle med frakturskrift, hvorover laurbærkrans. På Rosenvolds gravsted, jf. nr. 6-7.

9) O. 1864, over Else Frederikke Charlotte Momme f. Jørgensen, *3. okt. 1790, †30. maj

Fig. 40. Gravsten nr. 6, 1777, over Jens Eriksen Bay og hans to hustruer (s. 1240). Foto AM 2009. – *Gravestone, 1777, for Jens Eriksen Bay and his two wives.*

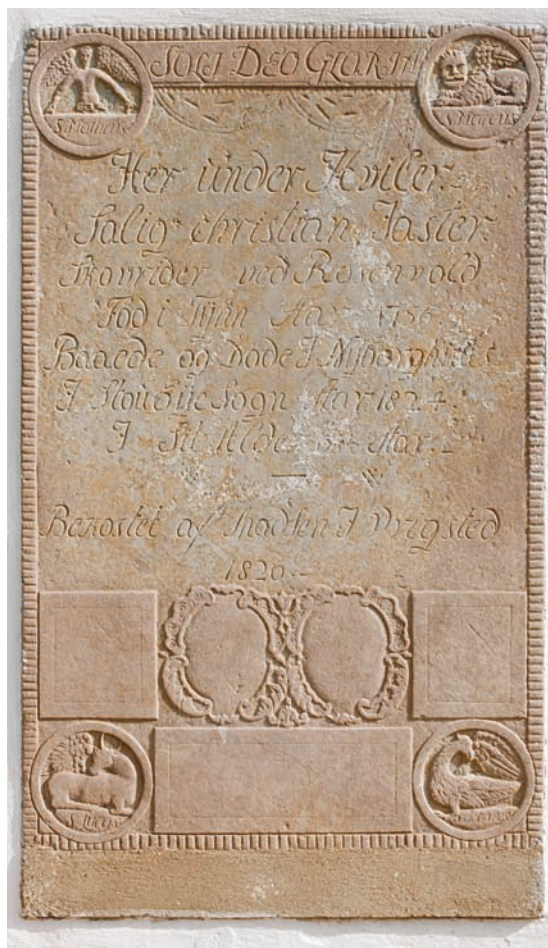

Fig. 41. Kirkegårdsmonument nr. 3, 1826, over Christian Jaster, skovrider ved Rosenvold (s. 1241). Foto AM 2009. – Churchyard monument, 1826, for Christian Jaster, forest superintendent at Rosenvold.

1864. Liggelsen af lys sandsten, 163×91 cm, med indlagt hvid marmorplade, der har indhugget antikvaskrift. Derunder er indhugget sentensen: »Døden er indgang til Livet. Hisset vi samles igen«. Stenen resolveredes af kirkesynet 1917 flyttet ind i våbenhuset, hvilket medførte en indsigelse fra kirketiendejeren. Den fik derefter sin nuværende plads ved korets østgavl nord for døren (jf. fig. 9).⁵⁹

Fig. 42. Kirkegårdsmonument nr. 4, 1828, en gravramme over Rasmus Nielsen og hans hustruer (s. 1241). Foto AM 2009. – Churchyard monument, 1828, a sepulchral frame for Rasmus Nielsen and his wives.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56–58, vedr. litteratur til s. 59–62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff. Forslag til istandsættelse af kirken ved arkitektfirmaet Birch & Svenning 1994.

NM. *Håndskrifter.* Fr. Uldall, Om de danske landsbykirker VI, 95–100 (1891). *Notesbøger.* Søren Abildgaard IV, 49 (1770'erne). – *Indberetninger.* J. B. Løffler

1878 (bygning og inventar); 'KM' 1920 (indskrift på altertavle); Chr. Axel Jensen 1923 (inventar); Peter Kr. Andersen 1931 og 1932 (inventar og gravminder); K. Søndergaard og V. Thomsen 1994 (inventar); O. Belgaard Larsen 1996 (altertavle); Jens Johansen 1997 (inventar), samme 2000 og 2001 (epitafium); Mette K. Jensen 1996 og 1998 (kalkmalerier); Hans Chr. Frederiksen 1997 (kalkmalerier); Orla Hylleberg Eriksen 2010 (dendrokronologisk undersøgelse).

Tegninger og opmålinger. NM. Tegning af døbefont og to tegninger af romansk gravsten af J. B. Løffler 1878; farveprøve fra altertavle ved P. K. Andersen 1932. *Horsens Museum*. Plan og tværsnit af kirken samt forslag til ændringer ved V. Norn 1951. *Kirkens arkiv*. Tryk af plan, tværsnit og opstalter af kirken ved arkitektfirmaet Birch & Svenning 1994.

Litteratur. Ruben Karstoft, »Om glasmalerierne i Stouby kirke«, *Årb Vejle* 1992, 106–15.

Historisk indledning ved Mogens Krag sig Jensen og Niels Jørgen Poulsen, bygningsbeskrivelse, glas- og kalkmalerier ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelsk oversættelse ved Joan Davidson. Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen; teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2010.

¹ *DaMag* ny I, 227 (1794). Se også Holger Fr. Rørdam, »Om Stouby og Hornum Præstekald«, *KirkehistSaml* 3, III, 327–41 (1881–82).

² *DaKancReg* 1537 (uden dato).

³ *KancBrevb* 17. marts 1599.

⁴ *KancBrevb* 7. juni 1608.

⁵ Jf. Holger Fr. Rørdam (note 1) 340.

⁶ *Kronens Skøder* II, 354.

⁷ LAVib. *Århus bispearkiv* (C 3.1162). Specifikation af stiftets kirketiender og deres ejere 1690. Århusgård, Stjernholm og Kalø Amter.

⁸ *KancBrevb* 16. juni 1575. Ønsket om at skifte sogn (eller rettere ændre sognegrænsen) har formodentlig været økonomisk begrundet. Som en konsekvens af tilladelsen kunne Karen Gyldenstiernes bønder i Stouby Sogn herefter regnes for skattefrie, hoveripligtige 'ugedagsmænd' til Rosenvold. Samtidig opretholdt hendes bønder i Barrit Sogn samme status, selvom de nu ikke boede i samme sogn som hovedgården.

⁹ *KancBrevb* 22. juni 1588.

¹⁰ *Vejle Amts Stednavne*, Kbh. 1944, 16 f. Det er sandsynligt, at Gammelby ældst har heddet Stouby, idet kirken, der ligger ved Gammelby, hedder Stouby Kirke. Den nuværende Stouby, syd for Gammelby, må være udflyttet fra denne og have taget navnet med sig, mens den ældre by har fået navnet Gammelby.

¹¹ *Trap* 5. udg., Vejle Amt 966, *Vejle Amts Stednavne* 18, og (i NM) I. Afd.s herredsbeskrivelse 1878–80. Jf. også

Aage Simonsen, »Voldsteder i Horsenseggen«, *Historiske Aarbøger for Aarhus Stift* XIV, 1921, 136–45. Voldstedet har ligget umiddelbart nord for Lille Gravensgård.

¹² LAVib. *Bjerre-Hatting Hrd.s provsti*. Synsprotokol 1833–1901 (C 36.4–7).

¹³ LAVib. *Århus bispearkiv*. Kirkesyn 1719–26 (C 3.1168).

¹⁴ Synsprotokol 1862 ff.

¹⁵ Det søndre tvillingtårn i Tveje Merløse Kirke er på østsiden, umiddelbart under klokkestokværket, dekoreret med fladbuede blændinger (*DK Holbæk* 2959 med fig. 8b).

¹⁶ Tårnpartiet i Vrigsted er indvendig 3 m bredt.

¹⁷ Hvis det oprindelige (†)skib i Stouby har været f.eks. 8,8 m bredt, må tårnpartiet udvendig have målt 9,4×4,9 m og indvendig kun ca. 6,4×2,3 m. Tårnrummet har med andre ord været et meget snævert rum. Stouby kan som den tårnprydende kirke i Vrigsted have haft en apsis.

¹⁸ Om Hansted og Tamdrup se *DK Århus* 4827 ff. og 5051 ff.

¹⁹ Jf. også tårnunderdelen i Hem, Randers Amt.

²⁰ Jf. William Anderson, *Skånes romanska landskyrkor med breda västtorn*, Lund 1926 og Henrik Jakobsen, *Romanske vesttårne, deres indretning og funktion. Vesttårne før 1300 i det middelalderlige Danmark øst for Storebælt*. Lund Studies in Medieval Archaeology 12, Stockholm 1993.

²¹ *DK Sjydl* 2455, 2486 og 2291; sml. også s. 2718 ff.

²² Kvaderstenskirken i Hee er formodentlig mindst en generation yngre end kirken i Stouby.

²³ Også kvaderstenskirken i Viuf (Brusk Herred) har haft et fremspringende, rektangulært tårnparti, men her er muren afbrudt over soklen. Fremspringende i forhold til skibets mure er bl.a. tillige de romanske tårnunderdele i Asfærg (Randers Amt) og Nørre Tranders (Ålborg Amt). Sidstnævnte, der står som en hvælvet forhal, har dog en næsten kvadratisk grundplan.

²⁴ Viggo Norn konstaterede 1949, at den spidse bue i korets sydøstre vindue ved senere reparationer var noget afrundet, så det nærmest gjorde indtryk af at være rundbuet.

²⁵ Tredelt afsluttet er også de senmiddelalderlige langhuskor i Ginnerup og Lyngby (Randers Amt).

²⁶ Thomas Bertelsen, »Værkstedstradition, mesterrelation og bygherre. Studier i Danmarks senmiddelalderlige styttetårne«, *hikuin* 30, 2003, 7–24.

²⁷ Aflastningsbuen er 1875 lukket med en halvstensmur, der indeholder en dør fra kirkens tagrum (jf. note 12).

²⁸ LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18 (C 35A).

²⁹ En bygmester Bruunstrøm opførte 1853 et observatorium i parken ved Palsgård (Ås Sogn).

³⁰ Ruben Karstoft, »Om glasmalerierne i Stouby kirke«, *Årb Vejle* 1992, 106–15.

³¹ Note 14 og korrespondance i NM.

Fig. 42. 'Kristus og den lille dreng', tidligere altermaleri fra 1879, udført af C. Chr. Andersen efter Carl Bloch (s. 1229). Foto AM 2009. – 'Christ and the young boy': former altar painting from 1879, by C. C. Andersen after a painting by Carl Bloch.

³² Indb. ved Hans Chr. Frederiksen 1997.

³³ Det bemærkelignende rammemønster kronet af pilspidser er tillige fundet på korhvelvet i Stjær Kirke samt i skibets hvælv i Fruering Kirke (DK Århus 2094 og 2987).

³⁴ Jf. note 36, indskrift nr. 3.

³⁵ Hulrummet inden i var 1932 fyldt med jord, murbrokker og træstykker.

³⁶ Indskrifterne er følgende: 1) »Anno 1932 er Altertavlen og Prædikestolen istandsat under Nationalmuseet ved Peter Kr. Andersen. Istandsættelsen er betalt ved frivillige Gaver og af Kirkens Midler. Soli Deo Gloria

(Gud alene æren)«. 2) »Malerarbejdet udført af malermester Sigurd Rasmussen, Horsens, ved fornyelsen af stolestaderne 1952. Farverne i samråd med Pastor Chr. Karstoft og Professor Kræsten Iversen«. 3) »Alterbordet fornyet 1977. Tegnet af arkitekt Lene Dam, Stouby. Udført hos tømrermester Karl Gamst Jensen, Gammelby, af Svend Erik Heise. Antependium tegnet og udført af væverske Baukje Madsen Zijlstra, Stouby. Malet af malermester Henning Gydesen, Hyrup«.

³⁷ Bag på blændrammen er påklæbet en seddel med ordene: »Copi efter Prof. Carl Blochs Alterbillede i Holbæk Kirke, udført i December 1879 af C. Chr. Andersen«.

³⁸ Hvis maleriet var oprindeligt, indebærer det, at de nuværende indskrifter i topfeltet må være rekonstruktioner fra 1932. Restauratorens rapport giver ingen holdepunkter.

³⁹ Hun ejede sammen med Boller Rosenvold fra 1630 til sin død 1658.

⁴⁰ Hovedet nærmest væggen er fornyet 1932.

⁴¹ Dyvelhuller viser, at der oprindeligt også har siddet prydelser over og under himlens hjørner.

⁴² To fotografier (i NM) viser prædikestolen 1920 og 1923 (mørklakeret), begge med et panel i forlængelse af opgangen som markering af præstens adgang fra koret.

⁴³ Jf. note 36.

⁴⁴ Således Peter Kr. Andersens indb. 1931.

⁴⁵ NM. Søren Abildgaards notesbog nr. 4, 49.

⁴⁶ LAVib. Bjerre-Hatting Hdr.s provsti. Synsprotokol 1901-22 (C 36.3).

⁴⁷ Petersen & Steenstrup: *Fortegnelse over ca. 600 Harmonier Leverede fra 1871 til 1915*, København 1915.

⁴⁸ Indberetning 1974 til Den Danske Orgelregistrant.

⁴⁹ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁵⁰ Jf. Nyrop, *Kirkeklokker* 125.

⁵¹ RA. *Rentekammeret. Regnskaber ældre end 1559*. 1528-29. Fortegnelse over indkrævede klokker (Reg. 108a).

⁵² Hustruens dødsoplysninger er sekundært påmalet.

⁵³ Løffler, *Gravsten* med fig. 21, Hinrichsen, *Grabsteine* IV, 995.

⁵⁴ Indskriften suppleret efter J. B. Løfflers indb. 1878.

⁵⁵ Jf. s. 417 med fig. 57-58, gravsten med tilsvarende putto ved Fredericia Skt. Michaelis Kirke.

⁵⁶ Suppleret efter afskrift ved Peter Kr. Andersen 1931.

⁵⁷ Sigurd Elkjær, »Af Degnen Herlov Dalhoffs Optegnelser 1769-1791«, *Århus Stifts Aarbøger* 1928, 171.

⁵⁸ Jf. s. 1177 epitafium i Urlev Kirke.

⁵⁹ NM. Korrespondance.

STOUBY CHURCH

Building. The church, which stands alone in the fields, is a Gothic building from c. 1470. The walls, contrary to the habits of the time, are of calcareous tufa, and bricks are virtually only used around apertures and in the vaulting. The church had the present tower added to it at the west end at the beginning of the 16th century, and a porch was added to the south side, probably at the same time.

The Gothic church replaced a *Romanesque* (†)building in calcareous tufa, no doubt from the 12th century, and the calcareous tufa must have come largely from that building. The north side of the nave of the Romanesque building is still preserved, 5 m in height, along with the northwest part of a †tower that is now interrupted at the height of 7 metres. During the rebuilding in the 15th century not only the Romanesque chancel but also the whole south side of the church was demolished, so we do not know the width of the original construction. Of the original apertures there is now only one window left, along with traces of the walled-up north door. The facades of the tower walls are recessed 10 cm at a height of 3.4 m above ground-level, and the top of the north facade is decorated with a blind frieze, cut off at the top. The tower (cf. reconstruction fig. 5) has had a transverse rectangular ground-plan with very short sides to the north and south. It projects forward from the flanking walls of the nave, and in this way differentiates itself from the well-preserved tower at Vrigsted Church nearby. Like the church tower at Hee (Ringkøbing Amt), the tower at Stouby may have been completed with a small square top section; the middle storey can only have been raised a little above the roof of the nave, however, and it would have been covered by lean-to roof structures.

The *Gothic church* is plain and clear in its arrangement. The chancel, full of light and terminating in a polygon, is covered by an elegant star vault; the nave, four sections in length, was originally lit from one side, with windows only in the south. The building appears to have been

constructed by a skilled builder, and the masons would have included people who had also worked on the contemporary vault-construction in Århus Cathedral. The mural painting that decorates the two drainage holes in the vault of the nave is recognisably similar to the decoration in the central nave of the cathedral, where it is accompanied by an inscription from 1477.

The earliest piece of *furnishing* in the church is the Romanesque baptismal font, which is decorated with four hovering angels battling with evil. The altar candlesticks provide the only Gothic feature; they may be from the late Middle Ages, but could also date from just after the Reformation.

Christian IV's time is handsomely represented by the pulpit from 1640, with its original paintings and a little escutcheon for the King's repudiated wife Kirsten Munk of Rosenvold. The altarpiece from 1731 was donated by Provost Jørgen Knudsen Beesche and is attributed to the Horsens sculptor Jørgen Arentsen Slache. From the 18th century there is also the bell, cast by Friderich Holtzmann in Copenhagen in 1708, and the altar silver, which is the work of Niels Smith in Fredericia. Finally there are two former altar paintings from 1879, done by C. C. Andersen, with the principal motif of Christ and the young boy, modelled on Carl Bloch's altar painting from 1873 in Holbæk Church.

Grave monuments. Of the six gravestones in the church the oldest is Romanesque, and two 17th century gravestones are almost worn down. A stone from c. 1749, in memory of Kjeld Nielsen and his wife, is a carved epitaph with a rare original painting. Another epitaph, from 1771, in memory of Lieutenant General Otto of Rantzau, is distinctive, in spite of the high rank of the deceased, because of its unusually modest size. The earliest churchyard monuments from the decades around 1800 are good examples of folk art. Two of them consist of wooden monuments, which are seldom preserved.